

КЛУБ 2015

Истраживачки пројекат

Реформа система високог образовања у Републици Српској

Наручилац пројекта:
International Republican Institute
Клуб 2015

Извођач пројекта:
Удружење грађана

Корисник пројекта:
Народна скупштина Републике Српске

Бања Лука, септембар 2006.

Аутори:

мр сц Боро Бронза
Милица Малиновић
Синиша Марчић, дипл. социолог
мр сц Нина Сајић
мр сц Биљана Јошић
Предраг Маличевић

Клуб 2015
Краља Петра И Карађорђевића 83а,
78000 Бања Лука, РС, БиХ,
Тел: 051-223-470
Факс: 051-223-471
nfo@club2015.org
<http://www.club2015.org/>

САДРЖАЈ:

1. Увод	1
2. Актуелни аустријски високообразовни модел као потенцијални узор у реформским интенцијама система високог образовања Републике Српске	4
3. Паралела између начела Болоњске декларације и тренутног стања у систему високог школства у Републици Српској	17
4. Модеран универзитет, темељ привредног развоја	26
5. Законски оквир за реформу високог образовања у РС	40
6. Корак ка 2010. – Зашто је неопходна реформа високог образовања?	47
7. Примјена информационах и комуникационих технологија у високом школству	57
8. Закључак	69
9. Анекси	71

Abstract

Objective assessment of the current situation in Higher Education of the Republic of Srpska implies urgent and radical reforms of the system. In a modern world it is very difficult to be completely original, and in the context of governmental policies on higher education that absolute originality is virtually impossible. Therefore comparative analysis of certain European systems of higher education is crucial and necessary for finding applicable examples, whose proper incorporation in our educational system could help efficient implementation of reforms.

The purpose of this report is to illustrate certain aspects of the current situation in Higher Education of the Republic of Srpska. This report deals with the following segments: comparative analysis of the RS system of Education with Austrian model; comparative analysis of the global approach to the Bologna declaration with reform intentions within the RS system; analysis of the relation between labor market and the RS system of education; analysis of the current legislative frameworks and analysis of the development level of the information and communication technologies within the RS system of education. There are other aspects of the RS Higher Education system that could be analyzed, but the Club 2015 believes that by focusing on the above-mentioned segments, concise and efficient analytical results could be provided.

1. Увод

Неопходност реформе високог образовања у Републици Српској и значај европских искустава

Објективна процјена стања високог образовања у Републици Српској, преваходно са аспекта општих достигнућа истог у европским и свјетским оквирима, те његове актуелне интернационалне валоризације указују на неопходност хитног и радикалног реформског процеса. Иако се још у одређеним случајевима појављују евалуације које наш високообразовни систем на континенталним и свјетским ранг-листама настоје позиционирати много више него што он то објективно заслужује, нема никакве дилеме да је ту ријеч искључиво о носталгичним покушајима данас у основи несврсносног рециклирања прошлости. Наиме, намјерно се заборавља да је готово искључиво специфичност тадашње геополитичке констелације омогућавала схватање сопствених вриједности на такав начин да се у одређеним тренуцима могло помислити како је наш образовни систем, као аутентично достигнуће тадашње државе, СФРЈ, представљао релевантан модел у свјетским оквирима.¹ У сваком случају, било какво наше наступање са јасно прокламованом наводном супериорношћу нашег човјека, тј. односа његовог знања или интелигенције у односу на неки европски и свјетски просјек, може у актуелним констелацијама имати искључиво контра-ефекат.

У савременом свијету тешко је бити у потпуности оригиналан, а у контексту државне политике на плану високог образовања та је апсолутна оригиналност у потпуности немогућа. Зато се компаративна анализа неких европских система високог образовања намеће као апсолутно круцијална и неизбјежна потреба у потрази за искуствима чија би адаптација и адекватно инкорпорирање у наш

---

¹ Ово је поготово било валидно у доба Покрета несврстаних и специфичне улоге СФР Југославије у њему, што је омогућавало пласман високообразованих кадрова на тржишта која су нам данас и квалитативно и квантитативно крајње недостижна.

образовни систем pomogla ефикаснијој имплементацији реформских интенција. Поред свих досадашњих активности на том плану, и даље, с правом, доминира убјеђење да Република Српска није учинила довољно на спознаји и прихватању ових искустава, односно да никад није јасно наглашено да ли се, која и конкретно чија искуства настоје адаптирати и имплементирати.

Анализа и из ње проистекле препоруке које ће бити представљене на наредним страницама имају улогу да илустративно покажу одређене аспекте стања у нашем систему високог образовања. Постоји много сегмената који би могли бити обухваћени таквим приступом. У овом случају Клуб 2015, као експертско-консултантски тим са богатим интернационалним искуствима, одлучио се за наредних шест конкретних подручја:

1. компаративна анализа нашег високошколског система, настала кроз поређење са једним од европских високошколских система који посједује значајан ниво компатибилности са нашим системом (конкретно се разматра аустријски модел);
2. анализа глобалног односа процеса Болоњске декларације са реформским интенцијама унутар нашег система високог образовања, са посебним освртом на италијански високообразовни модел;
3. анализа стања и перспектива на плану односа тржишта рада и нашег система високог образовања, са конкретним нагласком на развој културе предузетничког образовања и универзитетског менаџмента, што је у складу с општим интенцијама европских и свјетских високообразовних система;
4. анализа постојећих законских оквира на плану регулације високог образовања са стајалишта потенцијала и ефикасности истих, те у контексту компарација са еквивалентним системима, између осталог и на плану процеса нострификације диплома и хијерархије научних звања;
5. анализа односа законске регулације високог образовања на нивоу Босне и Херцеговине са еквивалентним регулацијама у државама у окружењу са стајалишта остваривања адекватних предуслова за стварање регионалног академског простора, те

6. анализа досегнутог нивоа информатичког развоја унутар нашег високообразовног система, те приказ илустративних модела за унапријеђење квантитета и квалитета имплементације модерних информационо-комуникационих технологија.

Без сумње, постоје и многи други аспекти који би се могли разматрати, али Клуб 2015 сматра да је управо оваквим приступом постигао максимално сажет али и ефикасан аналитички резултат. Поменути сегменти препознати су као најрепрезентативнији у контексту наглашавања присутних девијација, односно у смислу могућности за проналажење начина којима би се постојеће девијације елиминисале.

С обзиром на то да чланови Клуба 2015 долазе из различитих научних миљеа, приступ који ће бити приказан тематски је значајно различит. То је управо резултат јасно наглашеног мултидисциплинарног одређења Клуба 2015, односно настојања да се удруживањем различитих компетентности постигне комплементарност и потпуност ове комплексне анализе.

2. Актуелни аустријски високообразовни модел као потенцијални узор у реформским интенцијама система високог образовања Републике Српске

Аспекти корисности аустријског високообразовног модела

Постоји више високообразовних модела, посебно у европским земљама, који у себи носе читав низ врло корисних рјешења, апсолутно компатибилних са нашим системом. Међутим, предмет ове компаративне анализе биће само један од њих – аустријски модел система високог образовања.² Међу предностима које издвајају аустријски примјер као посебно подесан модел за овакву врсту компаративне анализе, између осталих, нарочито се намећу сљедеће:

1. компарација са аустријским системом дефинитивно не повлачи било какве актуелне политичке импликације, како би се то евентуално могло протумачити ако би као компарацијски модел били разматрани случајеви сусједних држава, Србије или Хрватске, па у извјесној мјери и модели Црне Горе, Словеније и Македоније;
2. у општим европским констелацијама Аустрија нема позицију какву имају Француска, Италија, Њемачка и Велика Британија, тј. нема оптерећења са улогом „велике европске силе“, било у контексту површине и становништва, било у контексту политичке и економске моћи. По правилу ово имплицира извјесни ексклузивитет, а што је, због наших услова у наведеним параметрима, неприхватљив концепт, јер, разумљиво, не постоји потенцијал за форсирање ексклузивитета, те је дакле позиција Аустрије у извјесној мјери компатибилна с нашом у европским овирима;

---

² Аутор ће у анализи превасходно користити своја искуства са научних усавршавања и истраживања у Бечу и Грацу, те актуелне аустријске законске акте, у првом реду још увијек валидни Универзитетски закон из 2002. године. <http://www.unigesetz.at/> (07.06.2006.)

3. постојање богатих историјских веза између нашег простора и Аустрије, још у XVI, XVII и XVIII вијеку, а нарочито у периоду када смо и буквално живјели у истој држави (1878-1918), ма колико неке од таквих историјских импликација имале негативан призвук.³ Непобитно је да је одувјек постојала извјесна развојна намјера у аустријској политици према простору Босне и Херцеговине,⁴ те да су из тог процеса проистекле сасвим јасно одређене бенефиције бар за неке појединце с наших простора, чак и на почетку XXI вијека, превасходно као могућности за врло повољне услове студирања у Аустрији када су у питању студенти с простора Босне и Херцеговине, а што се темељило на уговорима потписаним још почетком XX вијека;
4. постојање тренутне богате политичке и економске сарадње нашег простора с Аустријом, при чему је и даље неспорно да Аустрија, не само за Републику Српску, него и за цијели простор бивше Југославије има статус својеврсног "улаза на Запад", те
5. специфична и врло корисна искуства која аустријски систем високог образовања има на плану односа према Болоњском процесу, односно практична рјешења у оквирима прилагођавања истог сопственој развојној динамици.

Наравно, постоји и много разлика између Аустрије и нашег простора, било да се гледа с аспекта политичког и историјског наслеђа, било у контексту нивоа економског развоја и потенцијала који из њега произилазе, међутим, те разлике никако не умањују пресудан значај искустава чија би адекватна адаптација и имплементација могла донијети значајне резултате у нашим реформским напорима. У наредним поглављима ће се, укратко, показати неки аспекти аустријског система високог образовања, чија би структурална рјешења могла бити посебно корисна за имплементацију у нашим условима.

---

³ Boro Bronza, *Sjećanje na carstvo – memorije o Habsburškoj Monarhiji i njenoj politici na Zapadnom Balkanu (1699-1918) u Bosni i Hercegovini na početku XXI vijeka*, Zbornik radova s naučnog skupa *Historija i pamćenje*, Zagreb, 2006.

⁴ Овдје се, свакако, неће разматрати сви аспекти таквих намјера. Вид. Boro Bronza, *Habsburška perspektiva modernizacije prostora Bosne i Hercegovine 1780-1830*, Spomenica Josipa Adamčeka, Zagreb, 2006.

Проблеми и рјешења у финансијској структури високог образовања у Аустрији

Систем финансирања јавних односно државних универзитета у Аустрији спада у преовлађујућу групу таквих система у Европи, односно у групу у којој је и даље примарно изражено директно државно финансирање. Додуше, и у оквиру тог система у самој Европи постоје велике разлике, те се количина средстава издвојена за субвенционирање универзитета (у што је укључено и финансирање научног развоја) креће између 59% и 100% од укупних средстава издвојених за високо образовање унутар државних буџета. У Аустрији се овај однос налази на око 90%.

Модел који превладава у контексту начина додјеле средстава, а који је актуелан и у Аустрији, јесте тзв. „lump sum“ или „block grant“ модел, тј. модел по којем се средства за развој појединих универзитета од стране ресорног министарства истима дају „у комаду“, а универзитети сами имају велик степен самосталности у контексту даљег усмјеравања тако добијених државних средстава. С обзиром на то да највећи дио тако формулисаног буџета иде на плате запосленима на универзитету, сам универзитет има ингеренције за креирање кадровске политике. По правилу додјела таквих средстава организује се на годишњој основи, при чему је понекад у питању календарска, а понекад фискална година. У аустријском случају основа финансирања је календарска година, при чему је планирање и издвајање средстава одређено на рок од три, а не само једне године, тј. сами универзитети имају могућност одлучивања о расподјели средстава унутар тог трогодишњег периода.

У сваком случају, додјела државних средстава универзитетима условљена је резултатима универзитета, односно одређеним нивоом достигнућа која се мјере и провјеравају на основу стриктно прописаних правила. Та правила комбинација су интерне евалуације коју перманентно проводи сам универзитет и одређених облика екстерног оцјењивања, односно контроле над радом универзитета. У Аустрији су овакве врсте комбинација интерних и екстерних евалуација врло интензивне и честе. Сваки радник запослен на универзитету, као наставник или сарадник, подложен је поновној државној евалуацији након највише пет година. Међутим, неки универзитети такве евалуације проводе сваке године.

У Аустрији је посебан нагласак стављен на спецификацију научних циљева од стране универзитета, те се контрола државног финансирања, која је, заједно с поменутом интерном евалуацијом, кључна за одређивање евентуалних корекција у финансијском плану, углавном руководи објективном оцјеном испуњења циљева које је универзитет навео. Тако се форсира динамичност и прогресиван научни развој, а универзитети преузимају додатну одговорност, без права на стагнацију и летаргију.

У аустријским законима о високом образовању посебно је наглашено да предност у државном субвенционирању имају све иницијативе које ће у значајнијој мјери довести до равноправности полова, тј. већем удјелу жена у високом образовању, односно на водећим функцијама у том сектору,⁵ односно свих других тековина круцијалних за складност општег друштвеног развоја, као што су директно запошљавање студената, промоција умјетничких, културних и научних вриједности релевантних на националном и европском нивоу и сл.

С друге стране, с прецизним и транспарентним навођењем свих ставки финансирања на годишњем или трогодишњем нивоу, као што је то случај у Аустрији, универзитету се омогућава велика слобода за вођење сопствене политике, јер има јасне представе о томе какви су му финансијски лимити. Таква врста траспарентности би омогућила општи увид у систем финансирања, а инволвираност јавности у тај систем додатно би ојачао либерализацију и демократизацију друштва.

У већини европских земаља државна средства за високо образовање универзитетима се додјељују одвојено од средстава за развој научног рада, која се, углавном, додјељују на основу јавних конкурса. На основу тога европски модели финансирања високообразовних система приближавају се тзв. "performance-based"-начелу, тј. финансирању на основу учинка (нпр. у контексту броја дипломираних студената, додијељених кредита и сл.), што се, с правом, сматра једним од идеала у смислу остваривања савршеног система финансијске структуре високог образовања у Европи и свијету, а што, по општој оцјени, још нигдје није остварено у потпуности.

Општа интенција је да се средства за развој инфраструктуре универзитета (као што су инвестиције за развој зграда, унапређење и иновацију опреме и сл.)

---

⁵ http://www.bmbwk.gv.at/universitaeten/recht/gesetze/ug02/Universitaetsgesetz_20027725.xml#14
(09.08.2006)

интегришу у укупна средства која се додјељују факултету. Овим се додатно повећава степен универзитетске одговорности, али и аутономије.

У основи саме школарине немају веће значење у структури извора средстава на европским универзитетима. У укупном износу оне партиципирају са свега 2-7%. Изузетак је једино Велика Британија у којој поменута партиципација износи чак 24%.

Кључна иновативна смјерница свих европских па и аустријских универзитета, што свакако мора бити и једна од круцијалних промјена у новим структурама нашег високог образовања, јесте све израженија тржишна оријентација. У тренутној ситуацији сарадња универзитета и привреде одвија се, углавном, кроз истраживачке пројекте, те разне видове експертиза, и свеукупно нема значајан удио у укупним приходима универзитетског финансирања. Осим у Француској у којој се, због многих специфичности, тај удио попео чак до 31%, у Аустрији и већини европских земаља он износи 3-4%.

Наравно, један од кључних проблема за имплементацију европских и свјетских механизма финансирања система високог образовања, односно њихових компоненти, у нашем систему јесу очигледне огромне разлике у нивоу привредне развијености између већине европских земаља и нашег поднебља. У сваком случају је јасно да ће правци даљих реформи система финансирања високог образовања бити под утицајем одређених општих фактора, при чему се могу издвојити:

1. прецизно утврђена стратегија привредног и социјалног развоја земље,
2. јасна стратегија развоја сегмената образовања, тј. образовања по „вертикали" (основно, средње и високо образовање),
3. општа динамика економског раста, која ће бити гарант прогресивног финансирања, те
4. адекватан степен подјеле трошкова финансирања високог образовања између државе и појединаца.

Једно од европских и аустријских искустава, у које су чврсто инкорпорирана начела демократског развоја, јесте да држава не смије условљавати висину субвенција универзитетима евентуалним смањењем или потпуним губитком аутономије универзитета.

Број и структура универзитета у Аустрији – фактори диференцијације

У актуелној констелацији у Аустрији постоји тачно 21 универзитет. Чињеница је да је тренутна структура одраз својеврсне комбинације неколико различитих аспеката, у првом реду географског и стручног. У самом Бечу је концентрисано чак девет различитих универзитета:

1. Универзитет у Бечу (Universität Wien),
2. Медицински универзитет у Бечу (Medizinische Universität Wien),
3. Технички универзитет у Бечу (Technische Universität Wien),
4. Пољопривредни универзитет у Бечу (Universität für Bodenkultur Wien),
5. Ветеринарски универзитет у Бечу (Veterinärmedizinische Universität Wien),
6. Економски универзитет у Бечу (Wirtschaftsuniversität Wien),
7. Универзитет за примијењену умјетност у Бечу (Universität für angewandte Kunst Wien),
8. Универзитет за музику и сценску умјетност у Бечу (Universität für Musik und darstellende Kunst Wien), те
9. Академија ликовних умјетности у Бечу (Akademie der bildenden Künste Wien).

У Грацу постоје четири универзитета:

1. Универзитет у Грацу (Universität Graz),
2. Медицински универзитет у Грацу (Medizinische Universität Graz),
3. Технички универзитет у Грацу (Technische Universität Graz), те
4. Универзитет за музику и сценску умјетност у Грацу (Universität für Musik und darstellende Kunst Graz).

У Салцбургу постоје два универзитета – Универзитет у Салцбургу (Universität Salzburg) и Универзитет Моцартеум у Салцбургу (Universität Mozarteum Salzburg), два универзитета у Линцу - Универзитет у Линцу (Universität Linz) и Универзитет за умјетничко и индустријско обликовање (Universität für künstlerische und industrielle Gestaltung Linz), а у Инсбруку - Универзитет у

Инсбруку (Universität Innsbruck) и Медицински универзитет у Инсбруку (Medizinische Universität Innsbruck). Међутим, у главном граду Корушке, Клагенфурту, постоји само један „универзални“ универзитет – Универзитет у Клагенфурту (Universität Klagenfurt), док и у Леобену постоји само један универзитет, и то Рударски универзитет у Леобену (Montanuniversität Leoben).⁶

Број универзитета је, између осталог, одраз опште величине и распореда моћи поменутих градова, гдје је јасно да је Беч доминантан у сваком погледу, док је Грац убједљиво на другом мјесту, а Салцбург, Линц и Инсбрук ипак су испред Клагенфурта и Леобена. У сваком случају, високошколске установе у Аустрији су концентрисане у (свега) седам градова.⁷ Број становника Аустрије већ дуже вријеме стагнира и креће се између 7,5 и 8 милиона, док површина те земље износи око 87.000 квадратних километара.

Наведени број универзитета и њихов распоред може бити интересантан путоказ у контексту схватања односа броја универзитета, односно „универзитетских“ градова и броја становника у савременим високоразвијеним друштвима. У аустријском случају тај однос износи око 1,1 милион становника на један универзитетски центар. Ако би се такав однос примијенио на простору Републике Српске, јасно је да овдје укупан број универзитета може износити само један или два. Наравно, при томе треба имати на уму аустријску федералну традиционалност,⁸ при чему она у савременим условима није само одраз богатог историјског наслеђа, него и ефикасне администрацијско-географске подјеле. Дефинитивно је јасно да се аустријски систем високог образовања и поред изузетних инфраструктурних потенцијала није повео за примјером екстремне дисперзије високошколских центара, која је присутна код нас и у још неким земљама у окружењу.

Објективно, аустријски примјер распореда универзитетских центара, те односа броја универзитета и броја становника углавном се креће у оквирима европског просјека. Осим тога, комбинација географске и стручне подјеле

---

⁶ http://www.bmbwk.gv.at/universitaeten/recht/gesetze/ug02/Universitaetsgesetz_20027725.xml#6 (09.08.2006)

⁷ До прије неколико година и у Кремсу је постојао универзитет. Боро Бронза, *Могућности развоја историографије у Републици Српској кроз сарадњу са аустријским историографским институцијама*, Зборник радова са научног скупа *Наука и наша друштвена стварност*, Филозофски факултет у Бањој Луци, Научни скупови, Књига 3, Том I, Бања Лука, 2002, (даље: Боро Бронза, *Могућности развоја историографије*), 333-339.

⁸ Аустријске савезне покрајине Доња Аустрија (Niederösterreich), Горња Аустрија (Oberösterreich), Штајерска (Steiermark), Корушка (Kärnten), Градишће (Burgenland), Тирол (Tirol), Форарлберг (Vorarlberg), Салцбург (Salzburg) и Беч (Wien) имају велики степен аутономије.

универзитета такође одражава већ доказана европска искуства, гдје се врло лако уочава корисност формирања „специјалистичких“ универзитета у поднебљу чија је инфраструктура за такав потез нарочито подесна (нпр. Рударски универзитет у Леобену или Универзитет Моцартеум у Моцартовом Салцбургу), односно „класичних“ универзитета у већим градовима, те евентуално стварање неколико „тематских“ универзитета, ако то дозвољава инфраструктура града и квантитет студената.

Ова искуства била би врло примјењива и у нашем случају – ако би се заговарала опција већег броја универзитетских центара по сваку цијену, тада тренутна ситуација свакако имплицира да у Бањој Луци (и само у њој) може постојати и неколико стручно усмјерених универзитета. С друге стране, ако би се ишло на опцију концентрације на мањи број универзитетских центара, што би због наших услова било практичније – тада би се морали концентрисати на неколико универзитета опште интенције.

У оба случаја јасно је да универзитети морају почивати на основама ефикасног функционалног и органског повезивања факултета, као њихових саставних дијелова, што је, уосталом, случај и у свим значајнијим универзитетским центрима, не само у Аустрији. Ипак, искуства упућују на то да на простору Републике Српске, односно конкретно у Бањој Луци, не би било добро стварање гигантских универзитета, који би сами обухватили и до 60.000 студената, као што је то нпр. случај са Свеучилиштем у Загребу⁹, јер би то имплицирало читав низ проблема, превасходно због недостатка адекватне инфраструктуре.¹⁰ Ако не би дошло до правовремене функционалне подјеле на стручно усмјерене универзитете, постојала би перманентна опасност од асиметричних и некорисних импровизованих цијепања универзитета, које би, у основи, константно било само лабави конгломерат факултета.

У случају евентуалне одлуке о стварању стручно усмјерених универзитета аустријска и европска искуства опет имају огроман значај. По правилу примарна класификација подразумијева биомедицинско, биотехничко, техничко, друштвено, хуманистичко и природно-математичко научно подручје. С обзиром на то да кроз постојеће факултете већ (више-мање) постоји таква врста научно-наставне профилације она би могла послужити као кохезиони фактор у будућим

⁹ Наравно, ниједан универзитет у Аустрији нема толики број студената.

¹⁰ Проблеми таквог приступа јасно су предочени у анализи коју је експертска група Свеучилишта у Загребу обавила 2001. и објавила фебруара 2002. године, под називом „Iskorak 2001“.

стварањима стручних универзитета. Овим рјешењем омогућило би се побољшање квалитете истраживања и студија, као и оптимална организација академског дјеловања, уз максималну рационалност и економичност. Осим тога, стекле би се најбоље могуће основе за научну интердисциплинарност, која је већ неколико вијекова једна од кључних карика у аустријском и европском научном напретку.¹¹

Нова хијерархија у научним титулама у аустријском високом образовању, те дужина трајања студија у контексту међусобног односа студијских циклуса

Интеграциони процеси у Европи у Аустрији¹² су покренули усклађивање хијерархије научних титула у систему високог образовања са европским и свјетским стандардима, чак и прије него што је покренут Болоњски процес. У основи нова хијерархија научних титула не представља значајно одступање од система који у високом образовању не само Европе, него и цијелог свијета доминира још од XIX вијека. То је класични систем „три нивоа“, који подразумева јасне дистинкције између основних студија, уз које се, првенствено по англосаксонским импликацијама, у посљедње вријеме веже општа титула „бечелор“ („Bachelor“, латински „Baccalaureus“)¹³, магистарских студија, по којима се, уз исте интенције и по истим импликацијама, у посљедње вријеме веже општа титула „мастер“ („Master“), те докторских студија, гдје се докторат, по већ назначеном систему углавном детерминише као „Doctor of Philosophy“, те означава „PhD“.

Универзитети у Аустрији обавезни су да обезбједе адекватно одвијање сва три нивоа студија. Заједничка основа у тој номенклатури је да је за стицање титуле „бечелора“ неопходно 180 ECTS-бодова (ECTS - European Credit Transfer System), а за стицање магистарске и докторске титуле, односно њихових

---

¹¹ Боро Бронза, *Интердисциплинарност и глобални развој друштва – примјер Њемачке 1770-1830*, Зборник радова са научног скупа *Јединство наука данас (Интердисциплинарни приступ науци)*, Филозофски факултет у Бањој Луци, Научни скупови, Књига 4, Том I, Бања Лука 2003; 367-380.

¹² Аустрија је Европској Унији приступила тек 1995. године, иако је економске и политичке предуслове за тај приступ остварила већ неколико деценија раније.

¹³ На неки начин је природно да нашем систему буде ближи латински него енглески назив. Такав систем се практикује и у Аустрији, а одраз је додатних напора ка постизању језичке равноправности у свијету.

еквивалената „мастер" и „PhD", још по 120 ECTS-бодова.¹⁴ Магистарска и докторска титула се, као што је и раније било уобичајено, наводе скраћено испред имена носиоца исте, док се врста "бечелорске" титуле наводи иза имена.¹⁵

За разлику од хијерархије научних титула, систем високог образовања у Аустрији остао је много специфичнији у односу на европске интенције када је ријеч о дужини трајања циклуса студија. Не само да су неке студије остале готово недирнуте новом номенклатуром, као што је у првом реду случај са медицинским студијама, него је рјешење 3+2 (три године за „бечелорске" студије, те двије године за "мастерске" студије), у Аустрији модификовано у безброј других примјера, те и даље постоје системи 4+2 и 4+1, па чак и 2+2. Студије историје на Факултетима духовних (хуманистичких) наука (Geisteswissenschaftliche Fakultät) и даље су конципиране по систему 2+2.¹⁶ Оваква флексибилност у контексту трајања одређеног степена студија, односно броја семестара крајње је пожељна и у нашем систему, јер такође постоје специфичности због којих се студије неких наука не могу и не треба да се чврсто „укалупе" у неке универзалне вриједности, типа 3+2 или слично. Уз адекватан баланс у контексту вредновања појединих предмета у ECTS-систему постићи ће се потребан ниво, без обзира на цјелине (семестре и године), те ће се створити задовољавајући предуслови за европску интерактивност и мобилност, без икаквог страха од евентуалне хаотичности и неусклађености.

Аустријски приступ адаптацији Болоњског процеса

Једна од кључних предиспозиција за успјешну адаптацију Болоњског процеса од стране високообразовног система у Аустрији било је исправно схватање новонасталих услова на плану глобалне и регионалне конкурентности, те предности и ингеренција Болоњског процеса које су у складу с тим условима. У

---

¹⁴ http://www.bmbwk.gv.at/universitaeten/recht/gesetze/ug02/Universitaetsgesetz_20027727.xml#58 (09.08.2006)

¹⁵ Нова титулатура је додатно наглашена у амандманима Закона о универзитетима, који су усаглашени 2006. године. <http://www.bmbwk.gv.at/universitaeten/recht/gesetze/entwindex.xml> (09.08.2006)

¹⁶ То је одраз аустријске перцепције цјелина које се обрађују у датим студијама и класичан примјер прилагођавања европског система сопственим потребама. Боро Бронза, *Мogućности развоја историографије*, 337-338.

Аустрији нико није имао проблема са суштинском процјеном Болоњског процеса као процеса у оквиру којег се европски високообразовни системи међусобно приближавају на ДОБРОВОЉНОЈ бази, а не на основу стриктно наметнутих правила из неке недефинисане евро-централне,¹⁷ те да је свакој држави, која је 1999. године или касније приступила овом комплексном процесу, остављена велика СЛОБОДА да сама реформише свој систем на начин који би био најефикаснији и најподеснији у циљу остваривања и сопствених државних и заједничких европских интереса. Ту свакако јесте ријеч о својеврсном приближавању европских система високог образовања у контексту заједничког постизања највиших вриједности, али не и о њиховом насилном стапању, односно о стриктном именовану одређеног броја задатака које свако мора испунити на идентичан начин, како би само то свједочило о неком наводном испуњавању услова за приступ или чланство.

Опште смјернице Болоњске декларације наглашавају да је на плану достизања круцијалног циља Болоњског процеса – стварања функционалног и продуктивног Европског подручја високог образовања (European Higher Education Area) – кључно остварити сљедеће предиспозиције до 2010. године:

1. да у великој мјери буду олакшани услови за мобилност студената из државе у државу унутар Европског подручја високог образовања, било у смислу могућности наставка студија, било у смислу запошљавања;
2. да буде повећана атрактивност европског високог образовања која ће условити да у Европу дође знатно већи број људи из неевропских земаља, опет и у контексту студирања и у контексту запошљавања, те
3. да Европско подручје високог образовања постане перманентан извор који ће Европу снабдијевати са разноврсним, висококвалитетним и напредним знањем и кадровима, те да осигура даљњи напредак Европе као стабилне, мирне и толерантне заједнице.¹⁸

---

¹⁷ Аустријско савезно министарство за образовање, науку и културу (Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur) такав је став јасно истакло као кључно полазиште у приступу Болоњском процесу. <http://www.bmbwk.gv.at/ministerium/index.xml> (27.07.2006)

¹⁸ http://www.coe.int/t/dg4/highereducation/ehea2010/bolognapedestrians_en.asp (17.08.2006)

Чак и сам Савјет Европе изричито наглашава да Болоњски процес није базиран на међусобном договору европских влада, односно да нема ту црту званичних и стриктних европских државно-политичких верификација. Иако су неки документи који се односе на Болоњски процес званично прихваћени од стране министара одговорних за високо образовање у земљама које су се придружиле процесу они и даље нису правно обавезујући документи. Нико ни у једном документу није прејудуцирао да би све европске земље до 2010. године требало да имају јединствен систем високог образовања. Напротив, управо се баланс сличности и разлика форсира као једна од кључних европских вриједности.

Као једна од основних и најлогичнијих ствари у настојањима да се одбране специфичности појединих система високог образовања наводи се бесмисао ситуације апсолутне изједначености, која би дефинитивно имплицирала да нико не би имао потребу да иде било гдје, јер би сви већ имали све код своје куће. Дакле, само је неопходно ускладити систем који ће омогућити лакшу мобилност, а разлике су у овом случају врло пожељне. То је суштина глобалне европске перцепције Болоњског процеса.

Када је у питању конкурентност у савременим условима, Аустријанци размишљају у неколико димензија. У првом реду јасно је назначено да је општи тренд у свијету „борба за студенте“, тј. форсирање атрактивности сопственог образовања како би се (при)добило што већи број квалитетних кадрова из иностранства, те како би читав национални систем студирања постао што профитабилнији. У ситуацији све заоштреније конкурентности процијењено је да може опстати само систем у којем су чврсто укоријењене све најнапредније заједничке вриједности актуелних европских образовних система.

Размишља се, међутим, и о глобалној европској конкурентности у свјетским оквирима. Наиме, заједничка је оцјена на европском нивоу, а Аустрија је такође подржава, да је Европа у посљедњих неколико деценија изгубила ранију позицију коју је у контексту атрактивности свог образовног система имала у односу на амерички и азијски простор. Болоњска декларација управо намјерава да радикално побољша позицију Европе у таквим компарацијама, јер је Европа, бар квантитативно, још увијек доминанта у контексту високообразовног кадра, али је његова међусобна неусклађеност препрека ка већој конкурентности, у првом реду системима САД-а и Кине. Међутим, Болоњска декларација наглашава да квантитативна база није кључан фактор у тим настојањима, него је то квалитет

којег база производи. Квалитет се остварује превасходно ефикасним развојем научних истраживања, и то је једна од кључних смјерница будућег високог образовања у Европи.

Аустрија у датим условима настоји да дође до што ефикаснијег компромиса између већ постојећих законских норматива и стварних потреба, како националних, тако и глобалних. Најзначајнији потез у аустријској реакцији на Болоњску декларацију био је Универзитетски закон из 2002. године (Universitätsgesetz 2002). Чињеница је да ни у Аустрији имплементација тог закона не иде тако брзо, јер још увијек сви универзитети нису у потпуности прешли на нови облик рада. То је, између осталог, још једно свједочанство о томе како Аустријанци увијек праве компромисе између стварног стања и потреба, те не прихватају радикалне реформе по хитном поступку ако ће то нарушити ефикасност рада. Аустријско савезно министарство за образовање, науку и културу успоставило је властити процес „мониторинга“ којим интензивно прати провођење и адаптацију Болоњског процеса на аустријским високошколским установама, те тако правовремено уочава све предности, али и недостатке реформи које се проводе. Истовремено ниједног тренутка из вида се не испуштају јасно дефинисани искључиво аустријски циљеви, те наведени „мониторинг“ посебну пажњу обраћа на њих.¹⁹

---

¹⁹ Као посебно комплексни и значајни извјештаји "мониторинг"-комисије назначени су извјештаји из 2005. године, који су показали све релевантне процесе који су се у аустријском високом образовању одвијали током претходних пет година. http://www.bmbwk.gv.at/medienpool/12560/bologna_bericht_05.pdf (27.07.2006).

3. Паралела између начела Болоњске декларације и тренутног стања у систему високог школства у Републици Српској

Ректори европских универзитета који су потписали *Болоњску декларацију* сматрали су да будућност Европе, али и читавог човјечанства зависи од културног, научног и техничког развоја, а да се будућност ствара у центрима културе, знања и научног истраживања, које представљају универзитети. Да би Европа постала једна од најконкурентнијих и најдинамичнијих економских сила на свијету, требало се прије свега приступити и реформи самог система високог образовања, која је успједила потписивањем Сорбонске па *Болоњске декларације*.

Босна и Херцеговина је прихватила начела *Болоњске декларације* 2003. године, али од тада нису направљени неки већи помаци и промјене у систему високог образовања. Али, анализирајући основна начела саме *Декларације*, поставља се питање колико је наше тло подобно за имплементирање истих?

Један од основних принципа *Болоњске декларације* управо је мобилност студената и наставног и административног особља. Поменута мобилност подразумијева размјену студената и са једне и са друге стране, одлазак домаћих професора на стране универзитете и долазак страних професора на домаћи терен. Како сада ствари стоје, у Републици Српској примјетна је изразита незаинтересованост да се универзитети укључе у процес мобилности студената и наставног особља. Само један мали број наших научних радника имали су шансу да оду ван граница наше земље, да држе предавања на страним универзитетима и дијеле стечена искуства, а иста ситуација је и са доласком иностраних професора на наше факултете. У овом сегменту апсолутно је непотребно спомињати размјену студената, када се тиче доласка страних студената на наше подручје. Познато је да је на универзитетима заступљен незнатан број страних студената који су прије свега дошли да студирају овдје, а не по принципу размјене гдје се долази на само један одређен временски период.

Исто тако, *Декларација* се залаже да се систем високог образовања увијек мора прилагођавати тренутним токовима у свијету и мијењати и прилагођавати тренутним тржишним кретањима. Нажалост, на многим нашим факултетима још увијек се изучавају предмети који су се предавали и прије 20

година, а због помањања адекватне стручне литературе сами студенти су принуђени да користе уџбенике старе и по неколико деценија. Доста наших старијих универзитетских професора држе наставу по старим принципима, не уносе новине у наставне програме, а самим тим и доказујемо да ће код нас тешко бити примјењена стратегија учења током цијелог живота, управо због неспремности прихватања новитета.

На састанку европских министара високошколског образовања у Прагу 2001. године, сами министри су подржали идеју да су студенти пуни чланови високошколске образовне јединице. Они су потврдили да студенти треба да учествују у организацији и садржају образовања на универзитетима и другим институцијама високошколског образовања и да на њих утичу. До сада у Републици Српској глас студента је присутан, али увијек негдје из прикрајка и никада није имао тежину и снагу колику би требало да има. Барем до сада није забиљежено да су студентске организације или представници студената имали неку важнију улогу у одлучивању било чега што се односи на високошколско образовање, нити им је дата нека већа и значајнија прилика за то.

На Конференцији министара високошколског образовања у Берлину 2003. године наглашавају неопходност обезбјеђења језичке разноврсности и учење језика. За наше студенте, једна од баријера прилагођавању *Болоњској декларацији* управо је и сегмент познавања, односно учења страних језика. На универзитету, већина студената се изјашњава да разумије енглески језик, али да им проблем предствља управо конверзација. Већина програма за размјену студената у Европи одвија се на енглеском језику, тако да наш студент, иако испуњава све остале услове, није у могућности да оде у иностранство на одслушање једног или више семестара, управо због не познавања страног језика. На већини факултета, настава страних језика је конципирана на начин учења пуне граматике, веома мало стимулативног учења и скоро нимало конверзације.

На истој конференцији министри су нагласили потребу за адекватним условима студирања и живота студената, како би успјешније могли завршити студије у року, без препрека сличне природе. Генерално гледајући, стандард студената у Републици Српској веома је низак. Због високих школарина, скупог живота и недовољно могућности за смјештај, многи млади у Републици Српској немају могућност да наставе образовање на високим школама или су принуђени да током студирања изналазе различите начине да би се

одшколовали.²⁰ Самим тим, с обзиром на то да нема адекватне друштвене и економске услове, једном студенту је већ у почетку отежано дошколовавање, па тренутну имамо такву ситуацију да се рок просјечног студирања креће од 7 до 10 година.²¹

Имајући у виду да се тржиште рада из године у годину проширује и све су већи захтјеви за испрофилисаном радном снагом, европски министри на конференцији у Берлину нагласили су да дипломе првог и другог циклуса треба да имају различите орјентације и различите профиле, управо да би се удовољило потребама тржишта рада али и личним и академским потребама. Ситуација на универзитетима у Републици Српској таква је да не постоји испрофилисана настава на свим факултетима, да са факултета излази таква радна снага која не може пронаћи своје мејсто на тржишту рада или је тржиште већ презасићено одређеним радним профилима.²²

На основу предходних излагања, да бисмо *Болоњску декларацију* прилагодили нашем подручју и нашем систему, потребно је урадити сљедеће:

1. поједноставити²³ или укинути визни режим у земљи, ради повећања мобилности како студената тако и наставног особља, које би поред тога што би представљали и

---

²⁰ Студенти су принуђени да раде и тешке физичке послове да би на тај начин могли доћи до потребних новчаних средстава, а самим тим то им отежава рад приликом учења и припрема за полагање испита. С друге стране, програми стипендирања веома су оскудни у Републици Српској. Јако мали број студената може доћи до неке стипендије, а ако је и обезбиједи ради се о јако малој финансијској подршци која сигурно не може да ријеши ни основне животне потребе, а камоли да припомогне у рјешавању финансијске ситуације једног студента.

²¹ У школској 2005/2006. години заједно са вишим школама и академијама на Универзитету у Републици Српској уписано је 27.359 студената, а у истој школској години дипломирало је 2.186 студената. На основу ових података може се примијетити да на отприлике сваких 12 уписаних студената дипломира 1, што је сигурно поражавајућа чињеница. Детаљнији статистички подаци могу се добити од Републичког статистичког завода Републике Српске.

²² Због таквог система високошколског образовања имамо ситуацију да се на тржишту рада јавља велики број незапослених високообразованих људи. Истраживање које је радило Радна група за истраживање тржишта рада дошла је до резултата да је у 2005. години било више потражње за КВ радницима-занатлијама (око 45,9%), а да је за ВСС радницима било потражње само за 13,5%. На основу овога можемо закључити да ће један КВ обућар или бравар прије наћи мјесто на тржишту рада него машински инжињер (на основу истраживања Радне групе професија-машински инжињер је најбројнији очекивани вишак у оквиру ВСС).

²³ У овом случају могле би се у договору са амбасадама и конзулатима постићи одређени споразуми гдје би студенти/наставно особље имали олакшице приликом добијања виза за одређену земљу. Евентуално, укинути одређене трошкове приликом аплицирања, смањити обим документације и смањити временски период од момента аплицирања до момента издавања визе. У крајњем случају може се постићи трипартитни споразум између Универзитета у Републици Српској, одређене амбасаде/конзулата и Универзитета гдје студент/наставно особље иде на размјену/дошколовавање и на тај начин осигурати амбасади циљ путовања студента/наставног особља, а са друге стране самом студенту/наставном особљу олакшати процес добијања визе.

- промовисали наш Универзитет имали могућност да стекну одређена искуства примјењива и на наш образовни систем;
2. покушати на што ефикаснији начин прилагодити наставни план и програм у високошколском образовању захтјевима тржишта, пратити токове промјена у свијету и у складу са тим уносити одређене промјене²⁴ и залагати се за стратегију „учења током цијелог живота- доживотног учења“;
  3. ојачати глас студената и дати им више простора у одлучивању и свим битним активностима у систему високошколског образовања у Републици Српској и учинити их равноправним са осталим актерима;
  4. прилагодити наставу страних језика потребама студената и организовати је на квалитетнији начин, како то не би била препрекама самим студентима приликом њиховог одласка у страну земљу и дошколовавање;
  5. повећати стандард студената у Републици Српској кроз програме стипендирања и кредитирања, смањења школарина, обезбјеђивање адекватног смјештаја, стварање студентског сервиса који би тражио адекватне привремене послове који би били сродни са професијом за коју се студент образује;
  6. испрофилисати наставни програм у високошколском образовању и стварати кадар који је тренутно тражен на тржишту рада и настојати не производити кадрове који су константни вишкови и без запослења.

Систем високошколског образовања у Републици Италији

Италија је једна од четири земље које су биле покретачи Сорбонске декларације,²⁵ а самим тим и потписница *Болоњске декларације*. Поред тога што је једна од првих потписница, једна је од првих земаља која је пришла имплементацији начела *Декларације* одмах по потписивању. Италија је већ од

---

²⁴ У Болоњској декларацији стално се наглашава да увијек мора постојати спрега између наставе и научноистраживачког рада, а свима нам је познато да студенти на овим подручјима немају велике могућности за практичном наставом и научноистраживачким радом.

²⁵ Сорбонска декларација је заједничка декларација о хармонизацији структуре европског система високошколског образовања коју су 25. маја 1998. године потписали представници надлежних министарстава Њемачке, Италије, Француске и Велике Британије у Сорбони.

2001. године прешла на високошколски систем 3+2. Изузев студија медицине, фармације, ветерине и стоматологије (који трају у просјеку између пет и шест година), дипломирани студент након три године добија диплому „Laura triennale“²⁶. Постдипломске студије се могу настави одмах након стицања „Laurea triennale“, а може се и по избору студента наставити након неколико година. У Италији су постдипломске студије организоване у два нивоа. У 1^о нивоу стиче се диплома „Laurea Specialistica“²⁷, која представља у ствари један вид специјализације (што говори и сам њен назив). Након тога прелази се на 2^о ниво гдје студент може да изврши доспецијализацију и да стекне више праксе која је потребна у будућем раду, а при томе стиче диплому под називом „Laurea Magistrale“.²⁸ Укупно, оба нивоа трају двије године. Докторске студије у Италији трају 3 до 4 године, јер италијански закон још увијек не подржава друге облике студија за стицање академских звања. Као што је и предвиђено *Болоњском декларацијом*, диплома на италијанском универзитету се стиче са 180 кредита, а магистарска диплома са 300 кредита, сваки појединачни испит носи 30/30 бодова, док финални, тј. завршни испит носи 110/110 бодова. Сваки појединачни универзитет одлучује засебно о завршном испиту, док се за стицање магистарске дипломе предвиђа одбрана тезе.

Реформа италијанског високошколског образовања након потписивања *Болоњске декларације*

Сама реформа италијанског високошколског образовања, настала после потписивања и примјењивања начела *Болоњске декларације*, донијела је многе промјене на тржишту рада у Италији. По старом систему високог образовања, студенти су стицали диплому и излазили на тржиште рада у просјеку са 28 година. Реформа је ишла у том правцу да се вријеме студента што боље искористи, у смислу ако се млади човјек упише на студије са 19 година²⁹, са 22/23 године већ може да изађе на тржиште рада. Чак ако се одлучи да иде на постдипломске студије, може да добије диплому до 25.

²⁶ „Трогодишња диплома“ – прев. Милица Малиновић

²⁷ „Специјалистичка диплома“ – прев. Милица Малиновић

²⁸ „Магистарска диплома“ – прев. Милица Малиновић

²⁹ У Италији средња школа се завршава са 19 година, док рецимо у Великој Британији са 18 година

године, док је то у старом систему било немогуће.³⁰ Поред скраћења временског периода студирања и ранијег изласка на тржиште рада, реформа је предвидјела и обавезно учење једног страног европског језика, без обзира о типу дипломе. На тај начин италијански студенти су приближени европским стандардима и омогућена им је слободна циркулације у професионалном свијету у земљама Европске уније.

Односи и сарадња између универзитета и предузећа у Италији

Да би своје студенте што боље припремили за тржиште рада, систем италијанског високошколског образовања предвидио је конвенције са послодавцима и предузећима различитог типа. Универзитет остварује контакте са различитим тијелима (у области производње, истраживања, аналитичког рада, социо-културног програма и свих облика праксе) и на тај начин својим студентима даје могућност практичног усавшавања. Свако предузеће, било приватно или државно, може да понуди универзитету одређен период стажирања за студенте потписујући одређену конвенцију са истим.³¹ Италијански закон предвидио је да за предузећа која се одлуче да сарађују са универзитетима дају одређене олакшице, као мотивацију приступању истој. Конвенцијом је предвиђено да се број стажиста-студената одређује на основу величине предузећа, јер само на тај начин се може пружити квалитено знање и пракса.³² Стажирање кроз ове врсте конвенција има своје предности за предузеће прије свега јер нема никаквих додатних трошкова, не повлачи обавезу пријављивања стажисте у радни однос и не обавезује стално запослење, сва бирократија је у обавези универзитета. У случају да матично предузеће одлучи запослити стажисту последице дипломирања, има могућност приликом стажа процијенити радну способност свог будућег радника прије самог званичног запослења. Кроз овакав однос предузеће-универзитета отвара се могућност за константном размјеном искустава и преноса „know-how“-а.

---

³⁰ Све детаљније информације могу се наћи на интернет страници: <http://universo.murist.it/presentazione/riforma.html>

³¹ Све детаљније информације могу се наћи на интернет страници: www.unimi.it/enti_impresa/589.htm

³² Предузеће са 5 стално запослених радника може примити само 1 стажисту, између 6 и 19 радника може примити 2 стажиста и предузеће са више од 20 запослених могу примити 10% од укупног броја стално запослених

Наравно, с друге стране само предузеће има одређене обавезе са своје стране које мора да испоштује, као што су обезбјеђивање татора за сваког стажисту, писање завршног извјештаја и процјене рада стажисте, гарантовање основних хигијенских и сигурносних услова на раду и сл. Стажисти у овом случају не добијају никакву накнаду, сем бесплатног стицања знања и радног искуства. Предузећа по свом нахођењу могу да стажисти признају одређене трошкове (топли оброк, разни трошкови, стипендије итд.). Вријеме трајања стажирања код једног предузећа не може да траје дуже од 12 мјесеци, и код особа са посебним потребама не дуже од 24 мјесеца.³³

Да би се по завршетку студија олакшало и дипломираним студентима и актерима на тржишту рада, тј. послодавцима, на примјер Универзитет у Милану је оформио банку података под називом „V.U.L.C.A.N.O.“³⁴ гдје се налазе биографије свих дипломаца, магистара и доктора који су завршили студије послје јануара 2001. године. Ова банка намијењена је предузећима и институтима које траже висококвалификовани кадар, а кроз овакав систем само предузеће има лакши приступ потребним подацима.

Страни студенти на универзитетима у Италији

Присуство страних студената на италијанским универзитетима одређује се до 31. децембра за наредну академску годину, а број се одређује како на основу слободних мјеста, тако и на основу потреба дефинисаних вањском политиком и сарадњом у развоју, али и на основу споразума о сарадњи оствареним са универзитетима Трећих земаља. Исто тако, да би један студент који долази из стране земље могао аплицирати за стипендију, да би могао имати иста права као италијански студент, мора имати писмено одобрење од стране италијанског Министарства за вањске послове или од своје матичне Владе, а по основу универзитетских споразума. За стране студенте дају се олакшице око добијања виза и дозвола за боравак, а у сарадњи са локалним или регионалним тијелима, италијански универзитет организује курсеве италијанског језика ради лакшег прилагођавања страног студента настави.

---

³³ Овај дио је урађен по примјеру система Универзитета у Милану, гдје је створена on-line банка података под називом „Il Servizio St@ge“ гдје се могу наћи подаци како универзитета тако и предузећа и на тај начин и студенти и послодавци могу да бирају на основу својих афинитета дату особу.

³⁴ „Vetrina Universitaria con Corricula per le Aziende Navigabile Online“ – Универзитетски излог са Курикулумима за предузећа доступна на Online-у – прев. Милица Малиновић

Продужење виза и дозвола за боравак омогућено је само онима студентима који су након школске године освојили одређен број бодова.³⁵

Када се ради о размјени студената, као на примјерима програма „Socrates-Erasmus“, већина универзитета захтијева потписан споразум о размјени студената између италијанског и матичног универзитета. Кроз овај програм страни студенти могу долазити слушати наставу одређен временски период, односно семестар на италијанском или енглеском језику, а италијански студенти исто тако могу да иду у стране земље по истом принципу.³⁶ Већина италијанских универзитета прије него што пошаље своје студенте на размјену у неку страну земљу, организује курсеве станих језика и обезбјеђује одређену стипендију (која у сваком случају долази од стране ЕУ), а које се крећу у просјеку 120,00 € мјесечно, док за студенте слабије економске моћи обезбјеђују додатна суфинансирања.

На основу презентације самог система италијанског високошколског образовања можемо закључити да:

1. потписивање *Болоњске декларације* донијело је значајне промјене у систему високог образовања и омогућило младим људима да много брже излазе на тржиште рада и на тај начин постају економски независни од старатеља;
2. ближа сарадња између универзитета и предузећа омогућује младим људима да приликом изласка са факултета имају одређено стечено радно искуство и практична знања, а кроз банке података и сличне сервисе и једна и друга страна имају олакшан приступ информацијама и људским капацитетима, а све то доприноси лакшем запослењу дипломираних студента;
3. страни студенти имају могућност студирања на италијанским универзитетима, али то повлачи за собом одређене правне оквире и процедуре које често пута не зависе од самог студента;

---

³⁵ Ово је донесено на основу Декрета Предсједника Републике од 31. августа 1999. године, број 394, објављеног у Службеном гласнику 3. новембра 1999. године, бр. 258 – Посебан додаток бр. 190/Л (“Decreto del Presidente della Repubblica 31 agosto 1999, n.394”)

³⁶ Универзитет у Милану има потписан споразум о размјени по овом програму са 26 земаља потписница *Болоњске декларације*, с тим што тај споразум још увијек нису потписали са Хрватском и Босном и Херцеговином

4. италијански универзитети учествују у разним програмима размјене студената, како у примању страних студената у своја сједишта тако и у слању својих студената у иностранство.

Италија је сигурно једна од земаља која нам може послужити као примјер како организовати систем високошколског образовања, приближити га директно привреди и потребама тржишта рада, помоћи студенту да се квалитетно припреми за будући рад и у исто вријеме омогућити му кроз разне програме размјена студената упознавања других нација, култура и менталитета али и система образовања.

4. Модеран универзитет, темељ привредног развоја

"Образовање, вокациони тренинг и доживотно учење играју кључну улогу у економској и социјалној стратегији Европе"; Еуростат 2005. година.

Образовање- кључ успјеха!

Цијела напредна Европа прихватила је реалност да без квалитетног образовања не постоји могућност општег друштвеног развоја и тржишне конкурентности. Да би се постигао стални привредни раст потребни су бројни ресурси, међу којима људи заузимају централно мјесто. Такође, образовање је широм свијета идентификовано као пресудни фактор за смањење сиромаштва, што је довољан разлог да се овом питању приступи најозбиљније и на највишем државном нивоу, уз ангажовање стручњака и искустава, како са наших простора тако и из других средина.

Иако смо ми традиционално несклони промјенама, квалитетни помаци у легислативи Републике Српске, посебно на стварању повољније предузетничке климе и у области образовања, пружају повод за умјерени оптимизам. Донедавну незаинтересованост за промјене у области високог школства дијелом су поправиле кадровске промјене у врху Универзитета у Бањој Луци, након скоро 15 година потпуне стагнације и назадовања, те недавно усвајање модерног Закона о високом школству прилагођеног захтјевима Болоњског процеса. Ипак, упркос позитивним помацима, за сада само постоји формални оквир за суштинске промјене које су предуслов за придруживање динамичним европским процесима развоја и унапређења високог школства, док су стварни помаци веома скромни.

Посљедице су очигледне у нескладу између могућности високог школства да обезбиједи одговарајуће профиле радника и стварних потреба тржишта рада.³⁷ Иако се на први поглед стиче утисак да је код нас ситуација безнадежна, овај проблем има рјешење, мада је неизвјесно ко ће прихватити одговорност да

---

³⁷ Несклад између потреба тржишта рада и школства присутан је и у средњешколском образовању. Више о томе у *Анексу 1.* овог извјештаја.

га спроведе у дјело. Играње глувих телефона на линија држава (Влада) - универзитети као што је био до сада случај, само ће допринијети акумулисању обостраних фрустрација. Нама рјешење треба хитно и зато треба хитно дјеловати. Притом треба максимално искористити здрав разум, ослушкивати кретања у окружењу и елиминисати демагогију.

Лисабонски модел развоја

Пристанак на придруживање европском процесу развоја, укључујући високо школство, нуди различите предности, али истовремено пред нас ставља огромне изазове. Бројне анализе показују да наша привреда, а уз њу и школство у скоро свим сегментима стагнира у односу на земље региона које се убрзано крећу ка ЕУ, па се поставља питање како се можемо извући из садашње незавидне ситуације. Европа је понудила могућности свима, од наше умјешности, озбиљности и стратешког наступа зависи да ли ћемо, и у којој мјери искористити понуђене прилике. На ЕУ нивоу је 2000. године усвојена Лисабонска стратегија (земље чланице не обавезује законски, него политички) као темељни документ на којем се заснива веза између (високог) школства и привреде и који јасно дефинише амбициозан стратешки циљ који земље ЕУ морају остварити да би Европа до 2010. године постала „најконкурентније и најдинамичније свјетско тржиште засновано на знању, способно да оствари одрживи привредни развој с више квалитетних радних мјеста, те с већом социјалном кохезијом”.³⁸

Према Лисабонској стратегији знање заузима *кључно мјесто* у развоју привреде, односно квалитетни образовни системи способни да брзо одговоре на потребе тржишта и одшколују профиле радника који ће доприносити одрживом развоју (циљ стратегије је да до 2010. буде запослено 70% укупног становништва³⁹). С овим циљем све земље ЕУ се обавезују (и до сада су то озбиљно схватили) да ће побољшати квалитет и ефективност образовања и тренинга (углавном стручних до- и преквалификација), створити услове за лакши приступ образовању за различите групе грађана, као и да ће образовање и тренинг максимално отворити како би се остварила лакша мобилност радне

³⁸ Параграф 5., Закључци Европског савјета у Лисабону, 23-24. март, 2000. године.

³⁹ У компаративном смислу, стратегија има за циљ достизање нивоа развоја на којем су Сједињене Државе и елиминисање могућности да азијски гиганти угрозе економски развој ЕУ у наредним десетљећима.

снаге.⁴⁰ Нагласак стратегије је у повећаном улагању у истраживачке и развојне пројекте, а од земаља чланица ЕУ се очекује да у изградњу друштва знања⁴¹ издвајају чак 3% укупног БНД-а⁴². Ово мора постати темељ за модел на којем ће се градити и будућност Републике Српске. Уколико се то не деси сасвим је извјесно да смо без конкурентног знања по модерним мјерилима осуђени на потпуну маргинализацију у европским оквирима.

Досадашња искуства са Лисабонским циљевима показала су различите резултате. Заговорници стратегије наводе значајан напредак видљив у отварању нових радних мјеста, повећање дугорочне запослености (са 62,5% у 1999. на 64,3% у 2003. години), отварању конкуренције у неким секторима које прати повећање броја запослених жена и старијих особа, те већа пенетрација Интернета у различитим областима. С друге стране противници у први план истичу озбиљне мањкавости видљиве у недовољном учествовању у ICT сектору, недовољном улагању у развој знања и релативно малом броју запослених жена (упркос побољшањима). Мањкавости посебно апострофира тзв. „Коков извјештај“ (2004)⁴³ који наглашава да су многи сегменти стратегије лоши због претрпаног плана, слабе координације и противрјечних државних приоритета појединих држава чланица.⁴⁴ Уз политичку подршку, финансирање представља највећи проблем у процесу побољшања научноистраживачког рада па се од сваке земље (па тако и РС) очекује да пронађе најбољи модел који ће у будућности максимално растеретити државни буџет.⁴⁵ Широм развијеног свијета приватни сектор као највећи корисник нових знања игра значајну улогу у финансирању истраживачких пројеката, а Лисабонски циљеви предвиђају да ће приватни сектор подмиривати чак 2/3 укупних издвајања за истраживачки рад до 2010. године. Наши универзитети већ сада могу приступати фондовима великих

---

⁴⁰ За лакшу мобилност уведен је тзв. Europass који се састоји од пет стандардизованих докумената : биографије и језичког пасоша, додатка сертификату, додатка дипломи и Еуропас покретљивости.

⁴¹ Око 70% младих у РС мало или уопште не користе Интернет. Упор. Омладинска политика РС.

⁴² Садашња издвајања у земљама ЕУ су на нивоу 1,1% годишњег БНД-а (Population and Social Conditions, Eurostat, 2005), на нивоу ЕУ се годишње за образовање издваја око 250 милиона евра, док је за студентске програме типа информационих технологија, припреме за запошљавање и слично резервисано око 300 милиона евра. Истовремено су у земљама ОЕБС-а годишња издвајања 1,6% (Higher Education: Quality, Equity and Efficiency, June 2006, OECD).

⁴³ Коков извјештај дорадио је Лисабонску стратегију наглашавајући пет приоритетних области на које се треба концентрисати. То су *друштво знања*, јединствено тржиште, поправљање предузетничке климе, изградња флексибилног тржишта рада и јачање социјалне кохезије те еколошки одржива будућност.

⁴⁴ Суштински проблем јавио се због недостатка политичке воље у земљама ЕУ да се стратегија спроведе кроз примјену искустава других земаља чланица, уз њихово прилагођавање специфичним карактеристикама сваке земље.

⁴⁵ У земљама ОЕЦД-а издвајања за истраживачки рад су са 0,34% годишњег БНД-а у 1995, порасли на 0,39% 2005. год.

свјетских корпорација и глобалних невладиних организација настављајући добро праксу познату широм свијета и тако значајно обогатити научноистраживачке капацитете. Бројне анализе показују да је улагање у истраживачки развој директно пропорционално економском развоју регије око које гравитирају научно-истраживачке установе, а високошколовани кадрови много лакше налазе запослење. На овом сегменту РС мора интензивно радити јер постоје реални услови да се овакви пројекти реализују у скоријој будућности.

Генерално гледајући, документ из Лисабона донио је бројне позитивне помаке, али је као највећи недостатак означена спорост у спровођењу зацртаних циљева. Из овога се види да ситуација није идеална ни у Европској унији, али је очигледно да Лисабонску стратегију треба да прихватимо као оквир који ће уједно постати „лучоноша“ у области планирања економског развоја. Поука коју можемо извући из примјера ЕУ је да ниједан циљ, без обзира на његову неопходност неће бити остварен без јасне политичке подршке и реалног планирања. Стога је потребно да се и код нас цијели процес од почетка одвија у синергији између институција државе и универзитета, уз нужно придобијање опште подршке јавног мнијења.

Успјешан модел који би се у РС могао примијенити тешко је пронаћи у данашњој ЕУ због политичких, економских и културолошких специфичности везаних за РС, мада се неки случајеви могу искористити као узор. Изузимајући нама најближи примјер Словеније која је своју државну политику још крајем 80-их планирала у саставу проширене Европе, дјелимично погодан је примјер Литваније,⁴⁶ која је и прије приступања ЕУ дефинисала своје развојне циљеве од којих су се неки поклопили са Лисабонском стратегијом. Искуство је показало да су неке од одредаба из Лисабона тешко примјениве по универзалном обрасцу због различитости у друштвено-економским окружењима земаља чланица ЕУ, па их и код нас треба узимати с резервом и прилагођавати националним карактеристикама. Нама Лисабонски циљеви могу послужити као релативно добар примјер планирања, за размјену искустава (*benchmarking, best practice*) са другим земљама како би спријечили дуплицирање грешака и максимално искористили могућности које нам се отварају. Потребно је на нивоу РС што прије формирати озбиљне тимове младих стручњака школованих у области стратешког планирања, пројектовања, економије и комуникологије (уз још неке дисциплине) који ће пратити сва дешавања на овом плану и правовремено реаговати на

---

⁴⁶ Према извјештају Свјетске банке из септембра 2006. године, Литванија је на првом мјесту у Источној европи (16. у Европи) према лакоћи пословања и економским реформама.

могућности које ће се ускоро појавити отварањем предприступних фондова ЕУ.⁴⁷ Добра искуства у смислу планирања и осмишљавања развојних пројеката можемо наћи у Словенији, Хрватској⁴⁸ као кандидату за ЕУ, односно Србији и Црној Гори као земљама које би се ускоро могле наћи пред вратима Европе.

Приближавање ЕУ подразумејева уклапање у њене дугорочне стратешке циљеве проширивања на нова тржишта, у којима и ми морамо наћи своје мејсто. Одбијање да учествујемо у овом процесу оставиће нас у процјепу између развијеног и неразвијеног свијета, што би у будућности поново могло генерисати озбиљне социјалне, а потом и политичке нестабилности. Стога је одмах потребно дефинисати приоритетне реалне мјере у складу са Лисабонском стратегијом и без одлагања почети радити на њиховом остваривању. Наш дугорочни циљ мора бити политичка, правна и економска стабилност која ће привући озбиљне стране инвестиције и утицати на дугорочни привредни раст.

(Не)употребљивост диплома - удружени рад и даље влада!

Иако је формално-правно уређење БиХ капиталистичко, у привредним оквирима се и даље задржао рецидив социјалистичког размишљања и дјеловања. Статистике указују да је овакав *modus vivendi* просто неодржив. С обзиром на то да је образовање неодвојиво везано уз привреду, слична је ствар и са високошколским установама које и даље обликују студенте по узору на некадашњи систем што се манифестује кроз два хронична државна проблема: многи млади дипломци владају увелико превазиђеним знањима по модерним свјетским па чак и регионалним трендовима, или су у практичном смислу недовољно оспособљени да се без одлагања укључе на тржиште рада и да притом буду заиста конкурентни.⁴⁹ Као посљедицу добијамо трећи и најозбиљнији проблем - неупотребљив људски капитал. Свакодневно слушамо јавне хвалоспјеве о нашим генијалним људским ресурсима на којима нам завиди

---

⁴⁷ Уколико не схватимо да је знање покретач привреде, у будућности нам се могу дешавати да се милиони евра враћају у ЕУ из простог разлога што нема довољно квалитетних идеја за пројекте.

⁴⁸ Након објављивања вијести да је добила статус придруженог члана, Хрватска је као један од кључних недостатака идентификовала мали број стручњака за европске интеграције довољно школованих да искористе ЕУ фондове.

⁴⁹ Завод за запошљавање РС предвиђа да ће тржишту у наредним годинама требати највише економиста и правника, док остали профили заузимају скромних неколико процената на дну табеле. Ово указује да се хитно морају промијенити наставни планови и програми по узору на ЕУ која је нека занимања у потпуности избацила из употребе.

цијели свијет, младим људима којима треба пружити шансу и који ће нас одвести у бољу будућност, док је у стварности нажалост потпуно обрнуто. Док се у свим земљама развијеног свијета⁵⁰ образовање доживљава као озбиљна и дугорочна инвестиција која ће се скоро извјесно вишеструко вратити држави (компанијама), код нас се образовање доживљава као потрошња.⁵¹

Иако смо декларативно ушли у Болоњски процес, многи факултети не спроводе одредбе болоњске реформе, прије свега због старог и нефлексибилног кадра. Тако су, рецимо, на већини наших факултета у центру збивања и даље наставници (*teacher centered university*) што је заостатак превазиђеног Хумболтовог школског система, умјесто препорука Болоње по којима су студенти (*student centered university*) центар око којег треба да се врти цијели наставно научни процес и који треба да уче у континуитету током студија, умјесто да се оријентишу на кампањски рад. Инсистирање на системском раду по Болоњи, за наш импровизаторски менталитет, такође представља озбиљну препреку с којом ћемо морати рашчистити уколико желимо напредовати. Болоњска реформа је по много чему болан и трауматичан процес који ће заживјети у потпуности тек кад га добровољно прихвате сви битни друштвени актери, укључујући универзитете, власт и јавно мнијење. У таквим околностима, међуресурска координација у Влади РС с једне стране, и афирмативан приступ у правилном пројектовању развоја с универзитетом мора постати свакодневна пракса, умјесто данашње расцјепкане сарадње.

Ниска стопа уписаних и дипломираних студената

Други пакет проблема с којим се суочава наше високо школство је све мањи број уписаних студената на факултете и више школе у односу на европски просјек,⁵² традиционално ниска пролазност студената (директно повезана са хировима професора умјесто квалитативних критеријума- *performance based*),

---

⁵⁰ „Образовање игра кључну улогу у опремању појединаца знањем, вјештинама и компетенцијама за ефективну партиципацију у друштву и привреди“, истиче се у извјештају ОЕЦД-а из јуна 2006. године.

⁵¹ „Незапослени- ресурс или социјални проблем?“, Р. Томаш, Ж. Пржуљ, И. Шијаковић, Бања Лука, 2004, стр. 171.

⁵² Према Европској агенцији за статистику, просјек уписаних студената у ЕУ у посљедњих шест година биљежи константан раст- детаљан приказ у табели у Анексу 2.

маратонско студирање које се у просјеку креће од 7-10 година⁵³ и занемарљиво мали број младих до 25 година старости који су стекли факултетску диплому-катастрофалних 0,6 посто.⁵⁴ Свеприсутна друштвена неједнакост покреће ланац фрустрација код младих људи слабије економске моћи коју покушавају превазићи стицањем факултетских диплома како би лакше пронашли посао и тако побјегли из депривираниог положаја. Све ово утиче на доношење нерационалних одлука приликом избора будућих занимања⁵⁵ па долази до појава тзв. прешколованости и инфлације неупотребљивих диплома које прате додатне накнадне фрустрације, углавном због незадовољства послом. Коначна посљедица је колективна апатија, општа друштвена маргинализација младих који тако постају погодни за свакојаке политичке манипулације и најгоре од свега, огроман одлив мозга.⁵⁶ Овакав начин размишљања о избављујућој улози универзитета задржао се из социјалистичког система који је под кринком једнаких шанси за све, заправо чувао леђа опстанку крутих елита, додатно обесправљујући ниже слојеве. На извјестан начин, ситуација је веома слична и данас. Иако је препорука Савјета Европе да треба на све начине обезбиједити да универзитетско школовање буде доступно различитим друштвеним групацијама, упркос бројним примједбама иста институција такође каже да универзитетска настава не спада у овавезу државе и не сматра се да се тиме крше основна људска права. Стратешко планирање универзитетског школовања мора бити засновано на потребама тржишта рада, без обзира да ли се радило о бечелор титулама, специјалистичком школовању или о докторантима који планирају академску каријеру јер ће све три групације (укључујући докторанте преко истраживачког рада) опет бити у директној вези с привредом.

Држава мора спровести дубоке резове у рјешавању поменутих тешкоћа у терцијарном образовању уз паралелно доношење афирмативних мјера, као што су: 1) увођење обавезног средњешколског образовања, 2) различите пакете студентских стимулација, 3) стипендија, 4) награђивања студентске изврсности и 5) успјешних научно-истраживачких подухвата особља универзитета који ће

⁵³ Просјек студирања у Хрватској је 7,5 година. Факултете уписује 80 посто завршених средњошколаца, али чак 60 посто никад не дипломира. Извор- Вијесник, 16. јуни 2006. год.

⁵⁴ Примјер Словеније која из године у годину биљежи све већи број студената, да би се прошле године број попео на преко 90.000 студената.

⁵⁵ Чак 90% младих људи одлуку о избору средње школе или факултета доноси на основу консултација са родитељима умјесто са специјализованим институцијама везаних за тржиште. *Потребе младих у Бањалуци, 2006.*

⁵⁶ Према бројним статистикама из БиХ је од 1996. отишло преко 100.000 младих људи, од којих је већина имала факултетске дипломе или су студирали. Статистике такође кажу да из земље жели отићи преко 60% младих.

привлачити студенте да размишљају о истраживачком раду као својој животној професији. На тај начин би се бар дјелимично попунио садашњи несклад између факултетских планова и програма и потреба тржишта. Ангажовање извршних студената да наставе с академским радом добио би и социјалну димензију јер би студенти свакодневно пред очима имали професионалне узоре, а запошљавањем у високошколским институцијама растеретило би државу дијела социјалног притиска. Научно-истраживачки резултати би се уз квалитетно планирање релативно брзо могли рефлектовати у привреди, чиме би се стварали услови за додатно запошљавање и општи економски развој.

Донедавна монополистичка и повлашћена позиција државних универзитета и факултета се потпуно промијенила због захтјева глобализованог свијета. Гломазни, инертни, неефикасни, неадекватни и прескупи⁵⁷ универзитети више нису у стању да се опуштено препусте притиску тржишта већ се морају прилагођавати и понудити погодности које ће их одржати на површини. Донедашни лош правни оквир и неконкурентност, прије свега државних факултета и виших школа, у тржишним условима је нужно довела да својеврсне поплаве приватних високо-школских институција од којих се многи с правом могу окарактерисати као преварантске, или у најбољем случају сумњиве. Ипак, не смијемо заборавити да су неки од приватних факултета успјели професионално организовати наставни процес и ангажовати квалитетне предаваче чиме квалитетно парирају државним факултетима. Иако ће економска логика на нашим просторима још неко вријеме бити пресудан фактор у одређивању студената између државних и приватних високих школа, неминовно ће успјешније приватне школске институције превагнути јер ће имати директну везу са привредом. Уколико држава успије стандардизовати избор у академска звања (институционалну и професионалну акредитацију код нас би прошли само малобројни факултети) и примијеном ригорозних инспекцијских мјера направи чистку међу приватним преварантским институцијама, имаћемо јаснију тржишну утакмицу у којој ће квалитет имати завршну ријеч.⁵⁸ Иако је недавно усвајање

---

⁵⁷ „Европски универзитет 2010?“, Београд 2001.

⁵⁸ Лако се може догодити да држава, и сама притиснута неопходношћу да буде ефикасна и да троши што мање пара пореских обвезника, а да при томе средства буду искоришћена на најрационалнији начин, закључи да од државних универзитета добија много мање него што у њих улаже и да јој се много више исплати да затвори универзитете. Наиме, биће других универзитета у нашем ближем и даљем окружењу, који ће сви бити међусобно компатибилни- будући да се већ активно укључују у процес промена о којима је овде реч – који ће моћи да нашим студентима пруже савремено и ефикасно образовање и са којима ћемо морати да се такмичимо за студенте, нарочито оне боље, да бисмо оправдали своје постојање. Парафразирано из- „Европски универзитет 2010?“, Београд 2001.

Закона о високом школству створило одличан правни оквир за развој универзитета, Министарство образовања мора испоштовати рокове за доношење подзаконских аката и створити услове за њихово бескомпромисно спровођење. Уколико Министарство примијени ове акте и издржи под бројним притисцима, којима ће сигурно бити изложени, успоставиће се јасна правила у овој области која ће резултирати рапидним гашењем многих факултета који не задовољавају минималне академске критеријуме. Најважније у свему овоме је стварање климе за својеврсну ренесансу високог школства, из којих ће природно проистећи бројне могућности економског развоја и повратак повјерења крајњих корисника универзитетских услуга-студената и привреде.

Стратешко управљање

Под претпоставком да се испоштују сви нормативни оквири за развој универзитета, рјешење за несклад између школованих профила (и уопште улоге универзитета) и потреба тржишта налази се на дохват руке, али ће за његову реализацију бити потребан озбиљан државни приступ. Под тим се подразумијева јасан план за стратешко управљање универзитетима, појединачно прифилисање универзитета у складу са правцима економског развоја државе и потреба тржишта, те проактиван однос према промјенама у окружењу. Управљање промјенама мора постати саставни дио универзитетске праксе које ће омогућити конкретно позиционирање у локалним и регионалним оквирима, те усмјеравање расположивих ресурса ка остваривању краткорочних и дугорочних потреба.

Идентификација потреба сама по себи није довољна, јер се морају спровести промјене којима, иако су нужне, треба приступати постепено како би се избјегао бумеранг ефекат који би се јавио у облику несигурности код запослених, а уколико се нагло спроводе покрећу отпор и смањују мотивацију. Да би се превазишао овај проблем потребно је постепено покренути процес одговарајућим консултацијама са свим заинтересованим инстанцама, почев од државе до факултетског особља, отворити дијалог према јавности, извршити квалитетне припреме и донијети одговарајући правни оквир.

Квалитетна анализа ће показати да су неке промјене неопходне и хитне, да се с неким стварима може сачекати, док добре праксе, којих неспорно има на нашим универзитетима (иако смо склони констатовати да код нас ништа не

ваља), треба охрабрити и наставити. Промјене ће успјети ако се покрену заједничким напорима, а запослени постану активни партнери и заговорници реформи. То је могуће остварити што пластичнијим представљањем визије универзитета будућности, циљева које универзитет жели остварити за пет или десет година, предности које ће сви од промјена имати у наредном периоду као и омогућавањем запосленима да се идентификују са концептом модернијег универзитета.

Досадашња пракса показује да у области високог школства нема корпоративног управљачког менталитета, већ се управљало импровизаторски, домаћински и превазиђеном социјалистичком методологијом. Нови правни оквир који факултетима одузима статус правних лица остављајући им надлежности за научноистраживачки рад, универзитете поставља у потпуно другачију позицију. Да би опстали на тржишту, универзитети морају прије свега схватити да су саставни дио тржишта, а потом и да се морају прилагођавати његовим правилима. Иако су ректори сада добили водеће улоге у процесу интеграције универзитета, управљање треба диверсификовати формирањем стручних тимова који би планирали и извршавали (по узору на владине или компанијеске структуре) промјене, те уједно растеретили притисак на једног човјека. Комплементарним дјеловањем олакшао би се рад ректорима, спровођење одлука би се одвијало брже, а успут би се развијао осјећај припадности и свјесности о потреби увођења реформи. Иако ауторитет ректора у времену промјена може одиграти пресудну улогу, не треба препустити да сви процеси универзитетских развојних стратегија почивају на утицају и моћи једног човјека. Циљ стратегије и јесте да се обезбиједи континуитет у предстојећим годинама, без обзира на кадровске турбуленције које могу задесити универзитет.

Кластерска универзитетска сарадња

Једна од могућности која би премостила јаз између потреба тржишта и школовања неконкурентних кадрова је регионална сарадња на универзитетском нивоу по узору на друге земље ЕУ кроз тзв. Отворени метод координације (ОМС) усвојен у оквиру Лисабонских циљева. Иако је територијализација истраживачке

политике⁵⁹ за сада ексклузивно везана за земље чланице ЕУ, потребно је визионарски посматрати регионалне токове и већ сада се укључивати у линије које стоје отворене. Посебну корист од обилатих ЕУ фондова за образовање имају нових десет чланица, као и Румунија, Бугарска па и Хрватска које чекају прикључење. Уколико се деси да БиХ потпише Споразум о придруживању са ЕУ до јануара 2007. године, отвориће нам се могућности да учествујемо у озбиљним научноистраживачким пројектима на регионалном нивоу, тако да се *хитно морају* осмислити квалитетни пројекти од којих ће имати користи цијела заједница, предвођенио универзитетским особљем који ће пробити лед.

Планирање регионалног развоја који превазилази класичне границе старе Европе (Сјеверна Финска, Баварска и Андалузија),⁶⁰ показао се као изузетан искорак у односу на конвенционално економско планирање и успјешан одговор на немилосрдне процесе глобализације. Овакви модели засновани су прије свега на помјерању тежишта са класичне привреде XX вијека ка привреди заснованој на знању, уз осмишљавање усклађених стратегија регионалним трендовима и домаћим предностима. Универзитети удружени у „кластере“ истраживачких центара који стварају повољну климу за истраживања, развој и иновације посредно могу цијеле регионе покренути из привредне успаваности уколико се обезбиједи довољна подршка локалних и регионалних власти. Управо због тога неопходна је блиска координација између високообразовних институција и државе, од чијих промптних и ефикаснијих потеза зависи привредни раст.

У нашим околностима регионално универзитетско-предузетничко повезивање наслањало би се због географске близине на дијелове Хрватске и Србије, а у неким случајевима чак и на Црну Гору, мада ово не би били ограничавајући фактори уколико би се развили пројекти који могу имати глобалне импликације. Дифузија знања и технологија на регионални ниво у примјерима које ћемо овдје представити показало се као један од најефикаснијих начина подизања тржишне конкурентности и економског раста. Географска близина и традиционална међусобна упућеност земаља региона могу постати моћан

---

⁵⁹ Територијализација се односи на двије области: повећање регионалне обавијештености о националним истраживачким и иновационим политикама и њихово усмјеравање ка социо економским потребама региона и усмјеравање тих политика у изградњи истраживачких и иновацијских капацитета региона и увећавање њихових способности да дјелују као покретачи економском и социјалног развоја.

⁶⁰ Сјеверна Финска: Оулу универзитет и ВТТ фокусирали су се на развој електронског сектора. У њемачкој покрајини Баварска стасао је кластер заснован на биотехнологији (данас тамо ради више од 120 фармацеутских и биотехнолошких компанија); Институт за технологију Андалузије води међурегионални индустријски кластер на пољу бродоградње, транспорта и ваздухопловства са стотинак малих и средњих предузећа.

генератор интелектуалне и привредне размјене од које сви могу имати користи. Имајући у виду да је наш регион и даље оптерећен политичким баластом прошлости, универзитет може послужити као успјешан катализатор за премошћавање несугласица и постепено отворати простор за ближу сарадњу на другим пољима.

На први поглед може се закључити да је научно-технолошко повезивање на регионалном нивоу директно супротстављено националним политикама, али то не мора нужно бити случај. Регионална сарадња је важна јер обезбјеђује просторну базу за окупљање истраживача и научних радника, без којих кластери не могу функционисати; поред тога географска близина омогућава лакше ширење и примјену знања у привреди кроз јавна и приватна партнерства, прибављање потребне инфраструктуре и финансија, те превазилажење административних препрека. Овакве области у развијеној Европи данас су познате као „мотор региони“ јер покрећу респектабилан економски и социјални развој, а многи од њих већ сада развијају истраживачке, иновативне и развојне политике које не морају нужно бити под окриљем националних држава. Неминовност настанка „мотор региона“, заснованих на иновирању нових знању и примјени савремених технологија, долази под притиском глобализације, социјалних притисака и све захтјевнијег тржишта, а у будућности можемо очекивати још више оваквих случајева.

Особеност свих успјешних „мотор региона“ одређени су облик аутономије изражен кроз овлашћења за доношење законских аката, озбиљно одређене власти да улаже у научноистраживачке пројекте,⁶¹ праћене развојним пројектима углавном у области малих и средњих предузећа. С обзиром на број становника у дијеловима РС и БиХ, заједно са сусједним земљама, ми бисмо могли планирати покретање релативно малих научно-иновативних кластера од 500.000 до 1.500.000 становника по узору на Кантабрију у Шпанији (530.000) или Штајерску у Аустрији (1.200.000). У веће „мотор регионе“ могу се сврстати белгијски Валон, Туринген и Баден-Витенберг у Њемачкој, Роне Алпе у Француској, Каталонија у Шпанији и италијанска Ломбардија са распоном од 2-10 милиона становника.

---

⁶¹ Сви велики и мали региони издвајају преко 1% укупног БНД-а за развојне пројекте, док неки попут Баден-Витенберга издвајају завидних 3,9%.

Развијање предузетничке културе

Невјероватних 99% нових предузећа која се отворе у ЕУ спадају у ред малих и средњих предузећа, док је код нас овај број вишеструко мањи. Основни разлог је недовољно развијена предузетничка култура на овим просторима и везаност радно способног становништва за државу у коју се гледа као свемогућег спасиоца који ће свима понудити одговарајуће радно мјесто. Реалност нас учи да држава са крахом планске привреде нема обавезу да се стара о свим категоријама становништва, иако и даље остаје обавеза да створи услове за доживотно учење и проналажење алтернатива у смањењу незапослености. ЕУ је кроз Лисабонске циљеве и друге докуменате развила читаву палету стимулативних мјера за покретање сопствених бизниса који ризик од раста незапослености донекле смањују, док се успут повећава економски раст. У кластерским регионима који успију концентрисати критичну масу истраживача и привући успјешне научнике, симултано се шири култура предузетништва међу студентима и универзитетским запосленицима од којих се очекује да покажу проактивност и послуже као узор мање школованим људима. Таква пракса требало би да се усваја и на нашим универзитетима, те да се искористе постојећи фондови у земљи,⁶² али и новац који долази из иностранства кроз различите пројекте и грант линије ЕУ. Паралелно с овим, а у складу са захтјевима Болоњског процеса, студентима треба обезбиједити да дио својих наставних обавеза завршавају у привреди како би имали прилику научити знања стварно потребна у животу. Тако долазимо до кључног детаља који је до сада потпуно занемарен - спона универзитета и привреде, посебно приватног сектора. Различити модели стажирања (internships) за студенте могу представљати право откриће које ће им омогућити да стекну искуство, прикупе конкурентно знање, да се лакше позиционирају и наметну на тржишту, те да стекну пријекно потребно самопоуздање. Универзитети кроз овакве пројекте у сарадњи са приватним сектором добијају повратну информацију о стварним потребама тржишта рада за правовремено прилагођавање наставних планова и програма.

---

⁶² Отварање Развојно инвестиционе банке, улазак страног капитала који ће бити усмјерен у међународне инвестиционе фондове, министарства, локалне и регионалне развојне агенције итд.

Препоруке

1. образовање се мора третирати као дугорочно исплатива инвестиција, а не као трошак;
2. Развојну стратегију наклонити на Лисабонске циљеве и стимулирати изградњу друштва знања;
3. Омогућити да Болоњски процес у потпуности заживи;
4. Повезати потребе тржишта рада са школовањем одговарајућих, конкурентних профила радника;
5. Управљање промјенама интегрисати као саставни дио академске културе која ће допринијети стратешком развоју универзитета;
6. Повезивати се у научноистраживачке кластере који могу послужити као генератор економског развоја;
7. Развијати предузетничку културу на универзитетима и ван њих.

5. Законски оквир за реформу високог образовања у Републици Српској

Нови Закон о високом образовању Републике Српске наишао је на релативно позитивне реакције и критике код студената као и академских радника. Доношењем закона, који је у складу са принципима Болоњске декларације, створени су круцијални предуслови за више него неопходну реформу високог образовања у Републици Српској. Закон предвиђа доношење других подзаконских аката и правилника, без којих његова реална примјењивост не би могла била могућа, и уколико они буду донесени у законом предвиђеном року, високошколске установе ће најкасније до почетка 2007/2008 школске године бити организоване по принципима Болоњске декларације.

У складу са чланом 108. Закона о високом образовању РС, Министарство просвјете и културе РС одговорно је за његову примјену. Министарство је израдило План провођења Закона о високом образовању,⁶³ према којем је Народна скупштина Републике Српске дужна да у року од шест мјесеци, поред доношења Закона о научноистраживачком раду и Закона о финансирању јавних високошколских установа, донесе стратегију развоја високог образовања у Републици Српској. Министарство просвјете и културе РС формирало је Комисију за израду стратегије високог образовања, која ради на прикупљању информација како би се презентовала стварна слика тренутне ситуације у високом образовању.

Без обзира да ли је ријеч о краткотрајној или дугорочној стратегији, њено планирање и доношење подразумијева дубокосезан мултидисциплинаран рад и анализу у коју ће бити укључени не само ресорно Министарство и институције које су под његовом надлежности, студенти и наставно особље, него цјелокупно друштво. Свјесни потребе да дају одређени допринос у изради ове стратегије, чланови удружења грађана Клуб 2015 у сарадњи са Предсједником Народне скупштине РС господином Игором Радојчићем, организовали су округли сто 6. септембра 2006. на тему „Стратегија високог образовања у Републици Српској“.⁶⁴

s

⁶³ Министарство просвјете и културе Републике Српске, *План провођења Закона о високом образовању*.

⁶⁴ Више о округлом столу у анексу 1 овог извјештаја стр. 60

Стратегија високог образовања не смије и не може да буде изолован процес, односно мора бити дио свеукупне стратегије развоја привреде Републике Српске, те сходно томе и овај извјештај својеврстан је покушај да се укаже не само на одређене проблеме који постоје у високом образовању, него и понуде извјесна рјешења. Нови Закон о високом образовању представља у огромној мјери велики напредак у односу на претходни Закон из 1993. год., као и допуне истог Закона из 2005. год., али ни у ком случају није идеалан нити коначан. Овај извјештај указује на неке од његових недостатака, које треба ријешити или подзаконским актима или амандманима на закон, може се претпоставити да ће се и са почетком примјене овог закона наићи на извјестан број недоречености или мањкавости појединих одредби.

Нострификација страних диплома и студијских области

Признавање страних високошколских исправа и студијских програма, односно нострификација, подразумјева поступак којим се у складу са члановима 133. и 134. Закона о високом образовању „утврђује право на наставак образовања“,⁶⁵ односно имаоцу стране дипломе „утврђује врста и ниво студија, као и стручни, академски, односно научни назив.“⁶⁶ Нострификација се врши на високошколској установи, односно факултету, која одговара установи на којој је подносилац захтјева стекао диплому, односно изучавао студијску област у иностранству. Уколико, на нивоу универзитета, не постоји адекватна високошколска установа на којој се изучава студијска област, нострификација се врши на нивоу ректората универзитета.

Цијена нострификације стране дипломе, односно исправе, разликује се не само према циклусу, односно према томе да ли је ријеч о додипломским студијима, посдипломским или докторату, него зависи од факултета до факултета. Често је цијена нострификације већа него сама школарина на високошколским установама у иностранству. Поређења ради у Француској, у којој су страни и домаћи студенти изједначени, школарина за магистарске студије на државним факултетима се креће око 400 евра, а цијена нострификације на Економском факултету у Бањој Луци за додипломске студије износи око 1.000 КМ,

---

⁶⁵ Закон о високом образовању РС.

⁶⁶ ибид

а за постдипломске односно магистарске 1.500 КМ.⁶⁷ Примјера ради, у Аустрији такса за нострификацију износи свега 58.14 евра,⁶⁸ а у Хрватској 400 куна.⁶⁹ Иако у складу са чланом 135. Закона о високом образовању таксу која се плаћа за нострификацију страног студијског програма односно дипломе одређује факултет, Министарство просвјете и културе требало би да одреди висину накнаде једнаку за све факултете, односно студијске области, која не би требало да прелази стварне трошкове самог процеса, као што је уређено у Републици Хрватској, Аустрији и другим земљама.

Проблематичан је такође и сам процес нострификације, односно његов исход, с обзиром на то да студенти понекад студирају у иностранству студијске области и програме, који не постоје у РС, те се неријетко дешава да им се произвољно додијеле студијске области или академска звања сходно оним који постоје у систему образовања у РС, а не према студијским областима, које је особа студирала или за које се специјализовала у иностранству. Уколико се не нађе „одговарајућа“ област, захтјев за нострификацију дипломе или студијске области се одбија, а новац који је уплаћен на име накнаде се не враћа подносиоцу захтјева.

У складу са чланом 136. „поступак признавања не спроводи се када је јавна исправа стечена на територији СФРЈ до 27. априла 1992. год“.⁷⁰ Из овог произилази да нострификацији подлијежу и студенти који су студирали у Србији, што представља својеврстан апсурд, с обзиром на то да се многи факултети у РС ослањају на факултете у Србији, не само када је ријеч о наставним програмима и уџбеницима, него и наставном кадру. Постојећа два универзитета у Републици Српској немају довољно наставног кадра нити испуњавају друге законом прописане услове да би на свим факултетима били у могућности организовати студије другог и трећег циклуса, односно магистарске и докторске студије. Поред тога, на универзитетима у Србији постоје студијске области и програми који не постоје у Републици Српској. За многе студенте, без обзира да ли је ријеч о студијима првог, другог или трећег циклуса, студирање у Србији једна је од најреалнијих опција, јер између осталог њихов студентски статус, односно права и обавезе, у потпуности су изједначене са србијанским студентима.

---

⁶⁷ Студентска служба Економског факултета у Бањој Луци (11.09.2006.)

⁶⁸ http://www.vebbras.at/fileadmin/pdf/folder_serbisch_kroatisch

⁶⁹ Агенција за знаност и високо образовање, Република Хрватска, <http://www.azvo.hr>

⁷⁰ Закон о високом образовању, ибид

Поставља се питање због чега је процес нострификације иностраних диплома и студијских области у тој мјери компликован и због чега су накнаде за трошкове нострификације толико високе? Да ли је у питању монополистички став факултета чиме се студенти приморавају да студирају на истим, а у противном „кажњавају“ високим накнадама за нострификацију? Или је посриједи неутемељени комплекс супериорности нашег друштва, који не дозвољава да чак ни студенти, који су остварили добре резултате на престижним свјетским високошколским установама, остваре своја права у Републици Српској? Овакав однос према студентима који су студирали у иностранству довео је до тога да многи од њих и не покушавају да остваре своја права, него се неријетко одлучују да иста потраже у једној од емигрантско-отворених земљама. Уколико желимо да вратимо младе људе са школовања у земљу, односно да их задржимо по њиховом повратку, као што је недавно Премијер РС Милорад Додик најавио, признавање њихових диплома један је од почетних корака.

Крајњи циљ образовања- звање или знање?

Да је образовање, нарочито високо школство, уносна привредна грана, давно су учили Американци. образовање је у развијеном свијету постало услужна дјелатност, која је по процјенама OECD-а (Организација за економску сарадњу и развој) у 1999. год. износила 30 милијарди долара.⁷¹ И док се у претходних неколико деценија на образовање гледало као на основно људско право и јавно добро, данас образовање више него икада доприноси развоју и конкурентности домаће привреде на иностраном тржишту.⁷²

У посљедњих неколико година Република Српска доживјела је хиперекспанзију приватних виших школа, факултета, па чак и универзитета. Прва приватна високошколска установа у Босни и Херцеговини, Комуниколошки факултет⁷³ у Бањалуци, основан је 2000. год. Неколико година касније, приватни факултети и више школе почели су да се оснивају у скоро свим већим општинама у РС, тако да данас постоји око четрдесет⁷⁴ приватних високошколских установа.

---

⁷¹ Larsen, Morris & Martin, (2002.), *Trade in Education Services: Trends and Emerging Issues*, Center for Education and Innovation Working Paper, 2002, Revised Version (Paris, OECD)

⁷² Stephan Bienfeld & Johan Almqvist, *Student Life and the Roles of Student in Europe*, European Journal of Education, Vol. 39. No 4., 2004, Blackwell Publishing

⁷³ Више информација о Комуниколошком факултету у Бањој Луци на интернет страници <http://www.kfbl.edu.ba>

⁷⁴ Министарство просвјете и културе Републике Српске (12.09.2006.)

Ако томе додамо чињеницу да у РС постоји 25 државних факултета и 4 академије,⁷⁵ поставља се питање реалне потребе за постојањем толиког броја високошколских установа, узимајући у обзир недостатак наставног особља и ниску стопу уписа студената.

За разлику од Сједињених Америчких Држава, у којој приватни универзитети и школе уживају бољи рејтинг од државних односно јавних (public schools/universities), у Републици Српској, као и на просторима готово цијеле бивше Југославије, ситуација је другачија. Олако давање акредитације од стране Министарства просвјете и културе, лоша уписна политика, као и смањени критерији при полагању испита на неким приватним вишим школама и факултетима, довели су до тога да је генерално став према свим приватним високошколским установама, као и носиоцима диплома са истих, поприлично негативан. Томе је допринијело и већ познато мишљење да је наш државни систем образовања један од „бољих“ у свијету, иако је упис на неким државним факултетима, као и полагање појединих испита, упитан.

На већини државних факултета аналитички рад, односно приступ, студијским областима готово да изостаје, те се од студената најчешће очекује пуко репродуковање чињеница. Студенти често прибјегавају методи учења напамет, без дубљег уношења у материју, или пак у неким случајевима преписвању или другим методама како би се „провукли“ на испитима. Такав однос према образовању дубоко је укоријењен у нашем друштву, тако да већ у основним школама ђаци користе разне „технике“ приликом писмене и усмене провјере знања. За разлику од нас, у Сједињеним Америчким Државама, овакав приступ образовању готово је незамислив. Преписивање, или пак узимање туђих идеја и презентовање истих као властите, недопустиво је и сматра се преваром (енг. cheating). За собом повлачи дисциплинске мјере и казне, које могу довести до забране наставка студирања, без обзира да ли је ријеч о приватним или државним факултетима.

Кад је ријеч о приватним високошколским установама у РС, много је теже донијети неки општи суд, јер квалитет наставе, наставног плана и програма, наставног особља, као и критерија приликом полагања испита, разликује се у великој мјери од факултета до факултета. Један број приватних високошколских установа је успио да одговори потребама тржишта на бољи начин него државни

---

⁷⁵ И Универзитет у Бањој Луци у свом саставу има 12 факултета и 1 академију, док Универзитет у Источном Сарајеву 13 факултета и 3 академије.

факултети, и од самог почетка организовано наставни процес према европским односно западним стандардима. С друге стране, остају приватне више школе и факултети, у којима знање које студенти стекну не одговара дипломи односно звању, што доводи у питање уопште постојање таквих установа. Стога је потреба за ревизијом акредитација и лиценци издатих приватним високошколским установама од стране Министарства просвјете и културе више него ургентна.

У складу са чланом 19. новог Закона о високом образовању приватне високошколске установе су дужне, да би добиле дозволу за рад, доставити и *«банкарску гаранцију за настављање и завршетак студија у случају престанка рада установе или престанка рада одређеног студијског програма.»*⁷⁶ Једном додијељена акредитација није коначна, што значи да високошколске установе, било приватне, било државне, подлијежу поступку поновне акредитације у периоду од највише четири године у складу са чланом 128. Закона о високом образовању.⁷⁷ Ове, као и друге одредбе, дају законско упориште Министарству просвјете и културе да изврши ревизију свих високошколских установа на подручју Републике Српске. Уколико Министарство, односно његова Комисија и Савјет, буду имали одговарајуће услове, оспособљен кадар, и уколико се овај процес буде одвијао у складу са законским, демократским и другим европским начелима и принципима, за очекивати је да ће доћи до затварања одређеног броја високошколских установа, а самим тиме повећати квалитет наставе, односно цјелокупног образовног система.

Реформа високог образовања, поред законских оквира, материјално-техничких средстава и других услова, подразумијева и стварање опште климе, у којој су сви актери укључени у процес, почев од наставног особља до ученика, односно студената, спремни да прихвате промјене. Једна од полазних претпоставки за стварање такве климе требало би да буде та да крајни циљ образовања није стицање дипломе или академског звања, него знања. Да би образовање у РС постало уносна привредна грана, потребно је такође ојачати до сада релативно спорадичну научно-техничку сарадњу између наших универзитета односно факултета и иностранства, која подразумијева, између осталог, и размјену студената и наставног кадра. Поред материјалних и финансијских проблема, један од основних проблема за остваривање те сарадње

---

⁷⁶ Република Српска, Влада, Закон о високом образовању, август 2006.

⁷⁷ ибид

је и језичка баријера, односно слабо познавање страних језика код одређеног броја наставног особља и студената.

Унутар Републике Срске државне и приватне високошколске установе требало би да се успоставе партнерски а не конкурентски однос у образовном процесу, што подразумијева размјену професора, студената, као и организовање заједничких студијских програма. На нивоу Министарства, као и универзитета, потребно је омогућити већу отвореност према студентима, не само када је у питању доношење законских и подзаконских аката, који директно или индиректно погађају студенте, него када су у питању њихова права и обавезе. Неријетко се дешава да су студенти слабо или готово никако информисани о могућим стипендијама које додјељује Влада РС, односно њена Министарства, или пак које додјељују владе неких других земаља.

Када је ријеч о отварању, односно затварању одређених студијских програма, потребно је извршити детаљну анализу стварне потребе тржишта, како би се створили услови да будући дипломци лакше нађу запослење. Треба, такође, узети у обзир и мишљење младих, што подразумијева да се на нивоу средњих школа направи анкета у којој би средњошколци имали прилике да се изјасне шта би жељели студирати. Овај процес, у сваком случају, захтијева и вријеме и материјално-техничке услове, али у дугорочном смислу створили би се услови да цјелокупан образовни систем у Републици Српској постане много конкурентнији, а самим тиме помогне јачању њене привреде.

6. Корак ка 2010. - Зашто је неопходна реформа високог образовања?

Уколико желимо зауставити пријетеће негативне друштвене појаве, морамо што хитније приступити реформама које ће не само побољшати слику образовног система него и створити предуслове за задржавање младих, образованих људи у земљи који ће својим знањем и вјештинама водити Републику Српску и Босну и Херцеговину напријед те олакшати њено укључивање у европске интеграције.

У високом образовању потребне су дубоке и далекосежне промјене да би се осигурао демократски развој у високошколским установама као и друштва у цјелини, у облику реформи које ће уједно унапређивати економску обнову земље.

На ширем европском нивоу, реформа високог образовања је неопходна ако Босна и Херцеговина намјерава да испуни своје обавезе према Болоњском процесу усмјерене ка успостави Европског простора високог образовања до 2010. године.

Образовање у БиХ

Република Српска, десет кантона унутар Федерације БиХ и Дистрикт Брчко дјелују као изузетно централизоване управе унутар својих граница. Тренутно, свака од ових административних јединица има пуну одговорност за све нивое образовања које најчешће резултирају претјераним централизовањем или претјераним фрагментовањем ове области.

У земљи са оволиким бројем нивоа доношења одлука и супротстављеним политичким ставовима тешко је очекивати квалитетна и функционална рјешења. Имајући у виду да је свака административна јединица одговорна за усвајање властитог законодавства и образовне политике не изненађује чињеница да постоје бројне варијације у образовној пракси БиХ.

Два ентитета немају једнаку унутрашњу структуру расподјеле овлаштења када је у питању образовање. Док је образовање у РС централизовано на нивоу ентитетског Министарства просвјете и културе, образовни систем у Федерацији БиХ је фрагментиран али је истовремено изузетно централизован на нивоу кантона. Министарство образовања Ф БиХ нема скоро никакву а у законском смислу врло слабу улогу (подведену под нејасну терминологију консултовања, сарадње и

координирања међу кантонима). То значи да су кантонална министарства надлежна за образовање јер контролишу како финансијске изворе, тако и садржаје образовања.

Након општих избора у октобру 2002. године, парламент БиХ је усвојио нови Закон о министарствима којим је одлучено да се портфолио образовања додијели Министарству цивилних послова. Улога Министарства цивилних послова готово да се не разликује од улоге Министарства образовања Ф БиХ тј. координирања, сарадње и међународног представљања земље.

Оквирни закон о високом образовању у Босни и Херцеговини

Хармонизација сектора високог образовања у БиХ и његово усаглашавање са овим сектором у другим европским државама требало би да буде наша прва улазница у Европу. Усвајање новог законског оквира требало је бити први корак и полуга за обликовање реформе високог образовања, али он још увијек недостаје те је неизвјесно кад и у ком облику ће бити усвојен.

Министарска конференција у Берлину која је одржана 18-19 септембра 2003. године, на којој је Босна и Херцеговина приступила Болоња процесу тј. потписала Болоњску декларацију⁷⁸ дала је снажан подстицај активностима на државном нивоу. Непосредно након Берлинске конференције, под руководством Министарства цивилних послова, приступило се изради нацрта Оквирног закона о високом образовању.

Основни принципи на којима се заснива Оквирни закон о високом образовању у Босни и Херцеговини садржани су у међународним документима које је прихватила и потписала Босна и Херцеговина – Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, Конвенција Вијећа Европе о признавању квалификација у високом образовању у европском региону, болоњска Велика повеља о универзитетима, Magna Carta Universitatum из 1988. године, Заједничка декларација о хармонизацији изградње европског система високог образовања (Париз, Сорбона 1998), Заједничка декларација европских министара образовања (Болоњска

---

⁷⁸ Приступањем Болоњском процесу државе се обавезују да реформишу своје системе високог образовања у складу са договореним приоритетима како би се обезбиједили упоредивост и повезивање на европском нивоу, поштујући принцип аутономије и разноликости појединачних система.

декларација из 1999), Конвенција о институцијама високог образовања (Саламанка 2001).⁷⁹

Може се рећи да су у Оквирни закон о високом образовању, који је урађен уз помоћ Вијећа Европе, ОЕБС-а, Европске Комисије и других међународних организација, уграђени основни принципи у области високог образовања који су успостављени или се успостављају у европском простору високог образовања. Полазећи од универзалних принципа недискриминације и права на образовање, законом се регулишу начела аутономије универзитета, интегрисани универзитет, мобилност студената и другог академског особља, формирање центра за инфромације, и сл.

Истовремено, судбина државног закона о високом образовању и даље је неизвјесна. Послије неколико одбијених нацрта ствари се поново враћају на почетак а ставови се све више удаљавају.⁸⁰ Држава мора имати улогу у спровођењу Болоњског процеса без обзира на ентитетске и кантоналне законе али закон на нивоу БиХ не треба да буде наметнут већ треба да буде резултат договора и сарадње у изналагању рјешења прихватљивог од стране сва три конститутивна народа.

Одсуство закона на државном нивоу несумњиво је утицало да се Босна и Херцеговина на конференцији евалуације средњорочних циљева одржаној у Бергену у мају 2005. године нађе на дну лџествице од 40 земаља.⁸¹

На ентитетском нивоу, власти у Републици Српској показале су да су спремне да наставе са реформом образовања. Народна скупштина РС је у љето 2006. године у Бањој Луци изгласала нови Закон о високом образовању. У сврху реформе и развоја високог образовања, овај закон установљава принципе и стандарде пружања високог образовања у РС, у складу са стратешким циљевима европског подручја високог образовања (систем лако читљивих и упоредивих ступњева образовања, укључујући спровођење Додатка дипломи; систем утемељен на два главна циклуса; систем акумулирања и преноса кредита ECTS; мобилност

⁷⁹ Доступно на www.bologna-bergen2005.no

⁸⁰ Суштина спора лежи у процесу акредитације, односно лиценцирања: на ком нивоу и ко би то требало да спроводи. Српска страна заступа став да акредитације и лиценцирање универзитета морају остати на нивоу ентитета, а да стандарди и критеријуми могу бити утврђени на нивоу БиХ. Хрватска страна то спори, а отворили су и питање финансирања које постојећом верзијом закона није регулисано. Хрвати траже финансирање универзитета на државном нивоу, паритет у органима и консензус у одлучивању а, с друге стране, представници из Републике Српске траже да конкретно одлучивање остане на ентитетском нивоу.

⁸¹ Од 1999. године, када је потписана Болоњска декларација сваке, двије године се одржавају министарски састанци на коме се овај процес продубљује и надограђује. До сада су одржани састанци у Прагу (2001), Берлину (2003) и Бергену (2005). Сљедећи је планиран за 2007. годину у Лондону.

студената, наставника и истраживача; сарадња у осигурању квалитета; Европска димензија високог образовања) изражене у Декларацији европских министара високог образовања из Болоње (1999. године) и другим релевантним међународним документима.

Дакле, Закон о високом образовању који је недавно усвојен и ступио на снагу добра је претпоставка за хватање корака са европским моделом образовања.⁸² Неопходно је хитно донијети подзаконска акта и створити услове за њихово провођење. Нови закон даје подлогу за стварну реформу на универзитетима и приближавање Болоњском процесу те је сагласан са оквиром у којем ће бити и закон о високом образовању на нивоу БиХ.

Регионални контекст : могућности сарадње и повезивања са земљама у окружењу и предности стварања балканског академског простора

У Србији и Црној Гори укључивање у Болоњски процес поклопило се са свеукупним процесом друштвено-политичких реформи које су започеле у октобру 2000. године. Универзитети и министарства образовања разумјели су неопходност и подржали прикључивање овом пан-европском процесу. У овом периоду универзитети су укључени у низ иницијатива и програма међууниверзитетске сарадње. Примљени су у Европску асоцијацију универзитета и коначно на министарској конференцији у Берлину у септембру 2003. године Србија и Црна Гора приступиле су потписивању Болоњске декларације, обавезавши се тако и званично да спроведу реформе у складу са Болоњском декларацијом. Као званичне потписнице Декларације Србија и Црна Гора позване су да представе своје извјештаје на наредној министарској конференцији у норвешком граду Бергену у мају 2005. Најшире гледано направљен је значајан прогрес у структурној реформи високог образовања, међутим, извјештај који је представљен у Бергену указао је на низ питања којима треба хитно посветити пажњу како би се спријечило заостајање за европским високошколским системима. У првом реду стајало је доношење одговарајућег законског оквира, усвајање реформисаних наставних програма и успостављање механизма контроле квалитета. Ситуација у Црној Гори била је нешто боља пошто је успостављен

---

⁸² Да су власти у РС показале спремност за наставком реформе високог образовања иде у прилог и чињеница да су неке војне објекте уступили Универзитету а као допринос имплементацији Болоњског процеса најављено је и оснивање фонда подршке за образовање стотину доктора наука.

законски оквир, али и тамо предстоји посао на досљедној примјени болоњских принципа.⁸³

Самит у Бергену потврдио је оно што су судионици високог образовања знали: БиХ заостаје за испуњењем захтјева Болоњског процеса. Слична ситуација је са Србијом док су Хрватска и Црна Гора донекле успјешније.⁸⁴ Док је општа оцјена за Хрватску и Црну Гору била „добра изведба“, БиХ и Србија заједно са Андором биле су једине земље унутар Болоњског процеса чији су општи средњерочни резултати у спровођењу договорених циљева означени оцјеном „учињен је извјестан напредак“. Занимљиво је примјетити да су у сва три случаја за ово главни разлог били непостојање Закона о високом образовању примјерено усклађеног са Болоњским процесом и ЕНЕА (European Higher Education Area)⁸⁵ захтјевима.

Најшире посматрано највише примједби на националне извјештаје Србије и БиХ односило се на недовољну развијеност система за осигурање квалитета, што јесте била на извјестан начин и последица непостојања закона у оквиру којег су предвиђене институције, државне агенције неопходне за имплементацију Болоњског споразума (агенција за информације и признавање диплома, агенција за осигурање квалитета и акредитацију). Ове двије земље су, такође, лоше оцијењене у домену степена учешћа/ заступљености студената у механизмима осигурања квалитета (националним тијелима, у тиму за екстерну и интерну евалуацију). Ништа мање важне примједбе односиле су се на имплементацију и проценат уписаних студената у двоциклични систем студирања. Дакле, очигледно је да је неопходан напредак у спровођењу стандарда и смјерница за осигурање квалитета.

---

⁸³ Извор: Реформа високог образовања у Србији и Црној Гори, www.delscg.cec.eu.int

⁸⁴ Доступно на www.bologna-bergen2005.no

⁸⁵ ЕНЕА : Европски простор високог образовања.

Држава	БиХ	Хрватска	Србија	Црна Гора
Број становника:	4.354.911 (1991.)	4.422.248	10.208.175	620.145
Одговорно тијело:	Нема средишњег органа, него Министарство образовања РС, кантонална министарства и Министарство цивилних послова	Министарство образовања	Министарство образовања	Министарство образовања
Јавни/државни универзитети:	осам	шест	шест	један
Закон о високом образовању:	у процедури	усвојен 2003.године, даље усклађен са ЕНЕА 2004.године	(нацрт) усвојен у љето 2005.године	усвојен 2003.године, усклађен са БП и ЕНЕА захтјевима
Агенција за осигурање квалитета:	да, у одбијеном нацрту Закона о високом образовању БиХ	да	да	да (Савјет за Високо образовање)

Из табеле⁸⁶ се може јасно видјети да једино Босна и Херцеговина од земаља у окружењу нема Закон о високом образовању на државном нивоу, усклађен са Болоњским процесом и захтјевима Европског подручја високог образовања.

И поред поражавајуће чињенице да су земље Западног Балкана на дну лествице евалуације спровођења одредби Болоњске декларације, сам процес, бар када је о ове четири земље ријеч треба посматрати у позитивном свјетлу у смислу могућности регионалне сарадње и повезивања.

Заједничко наслеђе високог образовања из прошлости, те процес транзиције, демократизације и европских интеграција само су од неких заједничких именилаца који указују на то да ове земље најлакше и најбрже могу пратити реформе уколико то буду посматрали и прихватили као предност. Системи и капацитети високог образовања у БиХ, Србији, Црној Гори и Хрватској најбоље би се искористили уколико би се развијали у тијесној координацији и сарадњи. Полазећи од чињенице да се ради о узајамној разумљивости службених језика ове четири земље, треба имати на уму и искористити ове својеврсне предности. За интеграцију у ЕНЕА треба имати стратегију развоја генеричких вјештина⁸⁷ у којима је учење страних језика приоритет како би се у што већој мјери остварила мобилност студената. Ово је предност за све четири земље јер њихови студенти могу да почну да се крећу са универзитета на универзитет и прије него што се њихова способност за студирање на страном језику развије до тог нивоа да своја професионална и научна кретања могу усмјерити ка неком од европских универзитета.

Врло слична ситуација је и када је ријеч о осигурању квалитета.

У склопу Болоњског процеса министри су у свом Коминикеу из Прага (2001.) потврдили виталну улогу коју системи осигурања квалитета играју у осигуравању високих стандарда квалитета и у омогућавању упоредивости квалификација у цијелој Европи. Подржали су и ближу сарадњу између мрежа за признавање и осигурање квалитета. У Бергену су министри усвојили стандарде и смјернице за осигурање квалитета у Европском подручју високог образовања како их је предложила ENQA (European Association for Quality Assurance in Higher Education)⁸⁸ и обавезали се да ће на нивоу земље уводити предложени модел оцјене агенција за осигурање квалитета од стране других таквих агенција, уз поштовање договорених смјерница и критерија. Сходно томе, Босна и Херцеговина је преузела обавезу да ће

⁸⁶ Извор: Дариа Дуиловић, Болоњски процес наспрам „виталног националног интереса“: Реформа високог образовања и европске интеграције у Босни и Херцеговини.

⁸⁷ Под генеричким вјештинама се подразумијевају страни језици, информационе технологије, усмена и писмена комуникација, рад у тиму и сл.

⁸⁸ ENQA: Европско удружење за осигурање квалитета у високом образовању.

успоставити механизме осигурања квалитета како би унаприједила квалитет високог образовања и подстакла мобилност. Циљ оваквих мјера и механизма је да се уведу мјере подршке доброј пракси у раду, као и одговорност у осигурању квалитета, те да се постигне транспарентност у смислу доступности резултата јавности. Процес ће покренути и пратити радна група за осигурање академског квалитета у чијем саставу ће бити представници универзитета, представници надлежних органа власти, јавног и приватног сектора, међународни партнери / консултанци.

Једна од главних препорука Бергенског самита у вези развоја осигурања квалитета је потреба за међународним судјеловањем у националним структурама осигурања квалитета. Оно би требало да укључује присуство представника неке друге земље на састанцима, судјеловање у креирању политике, активирање савјетодавне улоге. Активнији облик сарадње био би успостављање заједничке Агенције за праћење квалитета.

Много је разлога због којих је сарадња са сусједним земљама у реформи високог образовања пожељна. Стварање јединственог тржишта радне снаге на подручју Западног Балкана појачало би конкурентност на европском тржишту, што би за последицу опет имало боље образовање, повећану могућност запошљавања а то би довело унапређења и бољег разумијевања демократије међу грађанима. Према Болоњском процесу цве ово и јесу дугорочни циљеви развоја високог образовања. Слични или исти аргументи могу се користити за залагање за бољу сарадњу и координацију на реформи високог образовања унутар Босне и Херцеговине.

Закључак

Како би био укључен у европски простор високог образовања до 2010. године и постао еурокомпатибилан и конкурентан, систем високог образовања у Републици Српској и Босни и Херцеговини мора хитно почети са испуњавањем захтјева Болоњског процеса и у исто вријеме постати дугорочно одржив тако што ће превазићи постојеће политичке, административне, институционалне и друге препреке.

Ово подразумијева савремен, демократски, ефикасан и одржив приступ сектору високог образовања. Примарна улога универзитета – стицање и ширење знања, научно истраживање, размјена искуства и информација, развој демократије – не

смије бити сведена на очување ничијег „виталног националног“, институционалног или индивидуалног интереса.

Усвајање новог законског оквира требало би да буде први корак за обликовање реформе високог образовања.

Сви који су тренутно укључени у ову реформу у БиХ и задужени су за њу, било да се ради о политичарима, државним службеницима, академским радницима, не смију, ни по коју цијену, допустити да високо образовање и студенти из БиХ остану изван европског простора високог образовања, у немогућности да с остатком Европе комуницирају као пуноправни партнери.

Балкану је неопходна нова, другачија екстерна перцепција. Кључно је улагање у људске ресурсе које се сматра главним фактором економског раста у 21. вијеку и све земље се боре за то. Сарадња у региону недостаје и један од битних предуслова је повезивање јер цијели процес може дати нову димензију Балкану. У првом реду подстакнуће размјену знања, идеја, информација а то значи, с једне стране, спријечити одлив младих људи, а с друге стране, привући инвеститоре јер на овом простору још увијек има много потенцијала за улагање. Ако то схватимо и у складу с тим се понашамо, можемо промијенити слику о себи и простор Западног Балкана учинити атрактивним како у академском, тако и у економском смислу.

Дакле, промјене у нашем високом школству су неминовне. Болне су, али алтернативе нема. Многе земље су прешле пола пута „од Болоње до Болоње“. Остало је још четири године а ми смо, нажалост, ближе почетку него крају.

С тим у вези потребно је што хитније:

- донијети подзаконска акта Закона о високом образовању РС и обезбиједити механизме за његово ефикасно провођење,
- усагласити законски оквир за високо образовање на нивоу БиХ као резултат договора све три стране усклађен са потребама Болоњске декларације,
- створити услове за интегрисање РС и БиХ у Европски простор високог образовања,
- створити услове за јачање сарадње међу универзитетима у земљи и окружењу (Србија, Црна Гора, Хрватска), Европи прилагођавајући учење страних језика стварним потребама

студената и наставника како би што лакше савладали језичку баријеру и побољшали своју мобилност,

- створити услове и повољну климу за сарадњу са земљама у окружењу када је ријеч о провођењу одредби Болоњског процеса и реформе високог школства уопште, првенствено када се ради о тијелима чији ће примарни задатак бити осигурање и праћење квалитета,
- креирати политички амбијент како би се обезбиједио другачији приступ простору БиХ и Балкана уопште у смислу економске подршке од стране ЕУ и шире. То би конкретно, између осталог, значило да се РС и БиХ што прије укључи у њихову мрежу финансирања пројеката, али не само декларативно.

7. Примјена информационих и комуникационих технологија у високом школству

Информационе и комуникационе технологије (Information and Communication Technology – ICT) представљају широк скуп алата (уређаја, структура) и метода (процеса, техника) које се баве обрадом и преносом информација, те њиховим управљањем. У свим пољима људског дјеловања, примјена ових технологија је доживјела невјероватан раст у посљедње двије деценије и данас заузима стратешко мјесто у образовању, привреди и државној управи. То је случај прије свега због повећавања ефикасности и олакшавања свих облика људског дјеловања као и огромних уштеда у материјалним средствима и људским ресурсима које је могуће остварити правилном употребом технологија. Значајан и, може се рећи, незаобилазан и свеприсутан дио информационих и комуникационих технологија је и Интернет – глобална рачунарска мрежа која спаја све и свакога и омогућава неограничену размјену свих врста информација.

У Републици Српској и Босни и Херцеговини, информатизација и интернетизација неоправдано значајно заостају чак и за сусједним земљама, док јаз у односу на развијене европске државе поприма депримирајуће размјере. Поред општепознате отежане материјалне ситуације у држави и немогућности значајнијег опоравка привреде, основни разлог заостајања је неидентификовање информатизације и интернетизације као једног од стратешких праваца дјеловања за општи опоравак и развој привреде, друштва и државе, што је, практично, игнорисање доказано успјешне европске и глобалне стратегије. Баш због тога, растући број позитивних примјера примјене ових технологија код нас оставља само локализоване ефекте, док се на укупном плану прави незнатан помак.

Образовање уопште, а високо школство посебно, представља почетак и основу свеукупне информатизације и интернетизације. Успјешна и свеобухватна примјена информационих и комуникационих технологија у високом школству осигурава успјешно ширење ове примјене у привреду, здравство и државну управу. Високошколске установе не само да производе високостручни кадар, него би требало да представљају и инкубаторе нових знања и технологија кроз свој научноистраживачки рад и да на тај начин дају директан подстицај и пружају подршку осталим сферама друштва.

Значај примјене информационих и комуникационих технологија у високом школству

Иако информатичко описмењавање и примјена ових технологија треба почети доста раније, у основном и средњем образовању, у високом школству то долази до много већег изражаја. Због природе и организације високог школства, информатизација и интернетизација могу да битно олакшају рад и живот студената и наставног особља, значајно унаприједи наставни процес, те омогуће свеобухватнију сарадњу са осталим високошколским установама у земљи и иностранству.

Олакшавање рада студената и наставног особља

Информатизацијом студентских служби и сервиса и њиховом трансформацијом у интернетске сервисе, односно формирањем информационог система који би повезао све организационе и административне активности у оквиру високошколске установе, омогућило би се, првенствено студентима, али и наставном особљу, остваривање одређених права и обавеза на даљину електронским путем. Овим би се постигло 24-часовно функционисање студентских служби и повећала њихова ефикасност, а истовремено би се смањио притисак на дио особља високошколске установе и тиме омогућило њихово сврсисходније ангажовање.

Електронизацијом наставног материјала и омогућавањем његове доступности путем Интернета оствариле би се значајне материјалне и временске уштеде које настају уобичајеном дистрибуцијом материјала у штампаној форми. Још значајнија предност електронизације превазилажење је ограничења које поставља сам папир као медиј, односно могућност увођења мултимедијалног наставног материјала који би садржавао и видео и аудио сегменте. Оваква богатија форма, у односу на традиционалну папирну варијанту, има сигуран потенцијал поспјешивања свеукупног доживљаја учења и изазивања додатне заинтересованости и мотивације код студената.

Увођењем и подстицањем електронског вида консултација између студената и наставног особља омогућава се чешћа и потпунија комуникација, што има за резултат стварање кориснијег и плодноснијег односа за студента. Сам однос

броја студената према броју наставног особља који онемогућава довољан директан контакт са студентима, као и проблем ограниченог времена које је предвиђено да наставно особље проведе у консултацијама, чини наставно особље првенствено предавачима и испитивачима. Ово је посебно изражено код гостујућег наставног особља које своју функцију истовремено обавља на више високошколских установа. Додатном и олакшаном комуникацијом на даљину која је могућа посредством информационих технологија (електронска пошта или дискусионе групе) и која не захтијева истовремено присуство свих учесника, што умногоме представља олакшавајући фактор, наставно особље такође значајно поприма и улоге ментора и подстицатеља учења.

Увођењем метода учења на даљину (distance learning, e-learning) омогућава се 24-часовно одвијање наставног процеса при којем студенти нису приморани да се физички налазе у просторијама високошколске установе нити да се придржавају одређеног временског распореда, већ се могу налазити на било којој локацији у свијету на којој постоји одговарајућа веза према глобалној мрежи - Интернету. Баш при учењу на даљину информационе и комуникационе технологије најшире се примјењују. Развој ових технологија је конкретно и омогућио увођење учења на даљину и његову свакодневну употребу. Задњих година је оно тренд који узима све више маха, првенствено зато што омогућава особама које нису у могућности да редовно физички присуствују одвијању наставе да ипак активно студирају. Такође, уобичајено је да студирање путем учења на даљину има много флексибилније временске рокове и одреднице, односно омогућава студентима да прате наставу и испуњавају обавезе према свом темпу, када и колико то њихове остале обавезе дозвољавају. Овдје се првенствено препознају стално или повремено запослене особе, млади родитељи заузети бригом за дјецу, те особе са инвалидитетом. Развој информационих технологија и комуникационе инфраструктуре достигао је такав ниво да реализација учења на даљину не мора уопште да заостаје по квалитети и сатисфакцији студирања у односу на традиционално студирање. Развијене земље свијета већ дуже вријеме имају у својим легислативама дефинисано студирање путем учења на даљину као регуларан и једнако вреднован начин студирања, док већина осталих земаља је то или усвојила у скорије вријеме (у које и ми спадамо) или се убрзо спрема да то уради. Сви набројани фактори допринијели су великом буму студирања на даљину, односно и великој понуди студија на даљину и великом броју уписаних студената на такве студије. Поред

овог свега, студирање на даљину довело је до двије изузетно значајне последице. Прва последица је да се крај циклуса образовања особе који почиње са основном школом више обично не завршава након запошљавања, већ да сада постаје уобичајено да особе настављају своје школовање упоредо са запослењем. Без могућности студирања на даљину, они који су из финансијских разлога били приморани да нађу запослење, више нису били у могућности да упишу или заврше додипломске или постдипломске студије. Сада, помоћу студирања на даљину, ипак имају ту могућност. Друга значајна последица је стварање глобалног тржишта студија на даљину. Пошто физичка локација студента нија ограничавајућа, студенту избор није сужен на високошколске установе у свом граду или држави, он може да бира установе из било којег дијела свијета. Студирање на високошколским установама у иностранству некад је било могуће само уз издашну стипендију или значајна лична финансијска средства, док је сада то могуће уз много мања издвајања. Ипак, треба имати у виду да се све области студија не могу у потпуности изводити путем учења на даљину (нпр. медицина), али и у том случају учење на даљину може бити додатак традиционалном извођењу наставе. Такође, због релативне младости нових метода учења, присутно је и одређено неповјерење у друштву према дипломама и звањима стеченим нетрадиционалним методама студирања. Иако по закону можда једнаки, традиционални и студији на даљину се, за сад, ипак још не вреднују једнако у привреди и друштву.

Унапређење наставног процеса

Електронском евалуацијом перформанси студената и наставног особља се омогућавају чешће, ефикасније и објективније провјере усвојеног знања код студената, као и добијање повратних информација о извођењу наставног процеса и раду наставног особља. Електронска провјера знања искључује субјективност испитивача и омогућава аутоматску обраду резултата, што смањује могућност грешке и представља огромну уштеду у времену које наставно особље може квалитетније искористити. Омогућавањем чешће провјере знања без неопходног значајнијег ангажовања наставног особља у извођењу провјера, студенти се подстичу на континуалан рад током цијеле школске године и одвраћају од кампањског начина рада пред редовне испитне рокове. Ту је присутан и фактор

веће сатисфакције студената који своје резултате могу сазнати одмах након завршетка провјере знања.

Употребом електронског прикупљања података, студентима се такође омогућава да лако и анонимно пруже повратне информације свом наставном особљу указујући на евентуалне недостатке у наставном процесу и своје приједлоге за њихово превазилажење. Ови подаци не само да могу послужити наставном особљу, као водилга за унапређење свог рада и његово прилагођавање очекивањима студената, већ и управа високошколске установе може на основу ових података добити увид у квалитет рада свог наставног особља.

Самосталном провјером свог знања употребом истих или сличних система као и код званичних провјера које се евидентирају у досије, студентима се омогућава да лакше спознају ниво стеченог знања и боље се припреме за званичне провјере. При том, својој самопровјери могли би приступити и од куће или из читаонице, односно са било које локације на којој је присутна повезаност на Интернет. Такође, на основу појединачних резултата сваког студента, информациони системи за провјеру знања могу поуздано обављати и дио људских дужности, као што су савјетовање студената на које дијелове градива треба да обрате додатну пажњу и да их при томе упуте на одговарајуће садржаје у литератури или да им одмах прикажу те садржаје.

Употребом мултимедијалних приказа, рачунарских симулација и виртуелних експеримената увелико се поспјешује процес усвајања теоретског и практичног знања. Мултимедијални прикази приликом предавања замјењују традиционалне статичне слајдове и писање по табли и уводе много динамичнији и занимљивији начин представљања наставне материје. Преплитањем текстуалног, аудио и видео материјала, предавачи могу много лакше да заинтересују студенте и одрже њихову пажњу током цијелог предавања. Својом природом, мултимедијални прикази подржавају лако копирање и дистрибуцију уз потпуно одржавање изворног садржаја и квалитете и тако омогућавају студентима да са собом „понесу“ предавања у потпуности. Студенти су такође лишени потребе неефикасног хватања забиљешки које им при традиционалном извођењу предавања узима пуно драгоцјеног времена и онемогућава потпуно концентрисање на саму суштину.

Рачунарским симулацијама и виртуелним експериментима могу се остварити значајне уштеде у извођењу практичног дијела наставе ако се има у виду колика су средства потребна за адекватно опремање довољног броја лабораторија из било које области. У случају нашег високог школства, код којег или нема довољно адекватних лабораторија или оне уопште не постоје, а средстава за опремање нових такође нема на видику, виртуелне лабораторије су можда једини начин да се студентима уопште покаже одвијање разних процеса из њихове струке, омогући активно учествовање у њима и на тај начин осигура усвајање одговарајућих практичних знања. Од медицине па до физике, виртуелне лабораторије се све више користе као алтернатива реалним лабораторијама, и за разлику од правих, рачунарске варијанте немају ограничено вријеме рада или ограничене количине репроматеријала. Изводећи симулације и експерименте на рачунару без временских и материјалних ограничења, студенти имају могућност много се боље припремити за реалне услове и додијељено им вријеме у правим лабораторијама касније много ефикасније потрошити.

Сарадња са осталим високошколским установама

Данас се као неопходан предуслов за остваривање дубље и потпуније сарадње са домаћом и међународном академском заједницом намеће стална повезаност везама великог капацитета⁸⁹ на глобалну рачунарску мрежу – Интернет. Без размјене информација нема сарадње, а Интернет омогућава неограничену размјену свих врста и типова информација брзином и лакоћом која је била незамислива у недавној прошлости. И док основна повезаност на Интернет малог капацитета дозвољава подацима текстуалне и сликовне форме бржу и јефтинију размјену у односу на традиционалне методе из прошлости (пошта, телефон), само повезаност великог капацитета дозвољава примјену фундаментално нових мултимедијалних сервиса типа видео конференција или учења на даљину.⁹⁰ Употребом оваквих сервиса бришу се физичке раздаљине и

---

⁸⁹ Под великим капацитетом данас се подразумијевају везе брзине протока података од 100 Mbps и веће (Mbps – мегабита у секунди).

⁹⁰ Капацитет веза према Интернету добар је показатељ стања информатизације и интернетизације нашег високог школства. Укупни капацитет Интернет веза академске рачунарске мреже Републике Српске, која се тако не би смјела ни назвати јер не функционише као цјелина, износи приближно 6 Mbps, што је брзина протока информација од шест мегабита у секунди. У сусједној Србији укупни капацитет веза академске мреже износи 289 Mbps (48 пута већа брзина), у Хрватској 3400 Mbps (567

омогућава ниво сарадње који је прије било немогуће остварити без физичког присуства. Било да се ради о ситуацији гдје се предавања уживо емитују путем Интернета студентима удаљеним стотинама километара и притом омогућава двосмјерна аудиовизуелна комуникација, или да су у питању виртуелни састанци студентских тимова или наставног особља са својима колегама у другом граду или држави, овакве технологије нуде финансијске и временске уштеде и представљају основ за постизање нових нивоа квалитета одвијања наставног процеса и научно-истраживачког рада.

Учествовање у међународним пројектима

Већина научно-истраживачких пројеката данас не познаје границе и раздаљине, и често укључује више институција са различитих географских подручја. Сасвим је уобичајена ситуација да реализацију једног пројекта заједно воде двије или више институција међусобно удаљених хиљадама километара. Разлог за то су првенствено удруживање снага и могућност лакшег приступања већим, регионалним, европским или свјетским фондовима. Имајући у виду да се данас научноистраживачки пројекти из скоро свих области потпуно ослањају на информатичку инфраструктуру за континуалан проток информација⁹¹ и кооперацију, високошколске установе са неадекватном информатичком инфраструктуром, односно са недовољним степеном информатизације и недовољним капацитетом веза ка Интернету, не могу бити равноправни партнери у реализацији пројеката. Исто тако, научни радници, истраживачи, који немају довољан ниво рачунарске писмености и не знају се користити савременим технологијама, неће бити прихваћени као сарадници од стране својих колега који владају потребним технологијама. Како је учествовање у заједничким истраживачким пројектима алфа и омега било каквог признатог научно-истраживачког рада, недовољна информатизација се јасно поставља као озбиљна препрека развоју науке код нас.

пута брже), у Словенији 3500 Mbps (583 пута брже), док је у Аустрији око 24000 Mbps (4000 пута брже). Извори: TERENA NREN Compendium 2006, <http://www.terena.nl>; SRCE, <http://www.srce.hr>.

⁹¹ Пројекти из одређених научних области као што су физика или биологија, познати су да захтијевају континуалне преносе огромних количина података. Такође, одређене симулације и експерименти знају бити изванредно захтјевни по питању потребне количине прорачуна да се њихово извршавање из економских разлога распоређује на велики број различитих рачунарских система који могу бити распоређени по произвољно широком географском подручју, што исто онда може да укључује размјену великих количина података на удаљеним релацијама.

Правци дјеловања за унапређење примјене информационих и комуникационих технологија у високом школству

Покретању шире информатизације и интернетизације високог школства са јасно дефинисаним циљевима и разрађеним планом потребно је што скорије приступити. Свака година која прође без конкретног напретка још више продубљава јаз између нас и осталих европских земаља. Информационе и комуникационе технологије непрестано су у развоју и информатизација, сама по себи, континуалан је и трајан процес. Првенствено због људског фактора, само да би се досегли нивои најмање развијених земаља Европске уније, процес информатизације морао би интензивно трајати годинама, уз издвајање значајних финансијских средстава и ангажовање већег броја домаћег и иностраног стручног кадра. Након достизања зацртаних иницијалних циљева, процес би се морао и даље наставити, само са смањеним интензитетом. Први корак свакако би била изградња техничке инфраструктуре, укључујући формирање јединствене академске рачунарске мреже и њено повезивање на европску академску мрежу, те значајно повећање броја рачунара и остале рачунарске опреме у високошколским установама. Изградњу инфраструктуре треба такође да прати и оснивање центара на нивоу високошколских установа који би били задужени за реализацију информатизације и одржавање рачунарских система и опреме. Други упоредни корак било би свеобухватно дизање нивоа рачунарске писмености код студената и наставног особља. Док одређени дио студената у нашем високом школству већ посједује одговарајући ниво рачунарске писмености, гдје ће се тај проценат још само повећавати са доласком нових генерација, наставно особље ће генерално захтијевати више пажње због своје велике просјечне старости, неупознатости са новим технологијама и немотивисаности за усвајањем нових метода. Само са оствареним позитивним резултатима у ова два корака моћи ће се приступити постепеној интеграцији информационих и комуникационих технологија у наставни процес и научноистраживачки рад.

Изградња техничке инфраструктуре

Императив је повезивање свих високошколских установа у РС у јединствену рачунарску мрежу великог капацитета, односно формирање академске и истраживачке мреже Републике Српске. Ова мрежа под називом SARNET⁹² званично је основана одлуком Владе још јула 2000. године, али се до данас није озбиљније приступило њеној реализацији, постоји само у траговима и то само у Бањој Луци, а чине је неки од факултета Бањалучког универзитета.⁹³

Преносни пут који је данас основа свих мрежа великог капацитета је оптички вод. Због својих идеалних особина које се тичу квалитета, домета и теоретски скоро неограниченог капацитета,⁹⁴ велике количине оптичких водова масовно се полажу свуда по свијету од стране телекомуникационих компанија од почетка 1990-их. Баш вишак неискориштених водова (dark fiber) довео је до огромног повећања капацитета Интернет веза, те и сам велики дио веза у академским мрежама Европе остварен је преко претходно неискоришћених оптичких водова које су високошколске установе уз помоћ државе добиле на трајно кориштење без накнаде или по врло повољним условима. У неким случајевима, академске мреже полагале су сопствене оптичке водове, посебно на краћим раздаљинама, између појединих високошколских установа. Овакав модел изградње мрежне инфраструктуре био би најповољније рјешење и за академску мрежу РС. Регуларно закупљивање водова за пренос података за потребе академске мреже од Телекома Српске које се тарифира по величини капацитета финансијски би изашло неодрживо, јер би се огромна средства морала редовно издвајати за закуп. Једино сопствени преносни путеви реализацију мреже великог капацитета учинили би реалном и финансијски одрживом. Поред преносних путева, набавка комуникационе опреме, која би омогућила остваривање мреже такође би била неопходна јер оно што сада посједује академска мрежа је, или неадекватно за нову мрежу или је одавно застарјело. Битан чинилац у ефикасној реализацији мреже и њеном даљњем раду је формирање сопственог стручног кадра кроз одговарајуће обуке. То би омогућило академској мрежи да се одржава и гради

---

⁹² Serbian Academic and Research NETwork, <http://www.sarnet.bl.ac.yu>.

⁹³ Академску рачунарску мрежу у Бањој Луци чине два центра која чак нису ни међусобно повезана. Један мрежни центар је Универзитетски рачунски центар – УРЦ, а други је рачунски центар Електротехничког факултета – РЦ ЕТФ. УРЦ на себе веже одређен број факултета, Ректорат Универзитета и Универзитетску библиотеку, док Електротехнички факултет није повезан са другим факултетима. Оба центра повезана су на Интернет преко различитих локалних комерцијалних понуђача Интернет услуга (провајдера) са везама, за европске стандарде, изузетно ниског капацитета (УРЦ – 4 Mbps, ЕТФ – 1 Mbps). Неколико факултета одвојило се од академске мреже и посједује сопствене везе још мањег капацитета ка локалним комерцијалним провајдерима. Извори: УРЦ, <http://www.urc.bl.ac.yu>; ЕТФ, <http://www.etfbf.net>.

⁹⁴ Унапређењем само опреме која врши пренос кроз постојећи оптички вод добија се већи капацитет.

сопственим снагама, у супротном, континуално ангажовање комерцијалних фирми за извођење нових радова и одржавање постојеће инфраструктуре било би финансијски изузетно захтјевно и на дужи период неодрживо.

Повезивање академске мреже РС на европску академску мрежу GÉANT⁹⁵ везом великог капацитета био би идући битан корак ка оспособљавању напредне и ефикасне информатичке и комуникационе инфраструктуре. Ова повезаност би омогућила високошколским установама излаз великог капацитета на остале европске академске мреже и на саму глобалну мрежу – Интернет. Академске мреже свих сусједних земаља већ су оствариле повезаност на GÉANT, те би спајање на академске мреже Хрватске или Србије било довољно за упостављање потпуне повезаности.⁹⁶ За остваривање повезаности, реално је очекивати значајније трошкове закупа водова за пренос података који прелазе границе држава и обухватају два телекомуникациона оператера, осим у случају договора са сусједним државама о повлаштеном статусу.

Повећање односа броја рачунара и потребне рачунарске опреме у односу на број студената и наставног особља основни је предуслов за ширу примјену информационалних технологија. Опремање лабораторија, библиотека, читаоница и студентских просторија довољним бројем рачунара и пратеће опреме⁹⁷ и њиховим обавезним повезивањем на академску рачунарску мрежу основ је за подстицање шире употребе информационалних технологија. Пружање повољнијих услова студентима за куповину рачунарске опреме такође је мјера која би додатно поспјешила информатизацију јер би омогућила још већем броју студената да се и ван својих високошколских установа додатно уче примјени информационалних технологија.

Омогућавање бесплатног и неограниченог приступа Интернету путем академске мреже свим студентима у оквиру њихових високошколских установа је једина прихватљива норма у већини земаља Европе и свијета. Без бесплатног и неограниченог Интернета, барем док су у својим високошколским установама,

---

⁹⁵ GÉANT повезује преко 3500 истраживачких и образовних институција у 34 земље кроз 30 националних и регионалних академских мрежа, <http://www.geant.net>

⁹⁶ Треба имати у виду да је академска мрежа Хрватске (CARNET) директно повезана са окосницом GÉANT-а везом врло великог капацитета, док академска мрежа Србије (AMRES) остварује везу мањег капацитета и то посредно преко академских мрежа Грчке и Мађарске. Такође, недефинисан статус академске мреже Босне и Херцеговине – BIHARNET-а који је практично престао да постоји са почетком 2000. године престанком финансирања од стране Владе Словеније, може да спријечи или отежа повезивање академске мреже РС на академске мреже сусједних земаља. Извори: CARNET, <http://www.carnet.hr>; AMRES, <http://www.rcub.bg.ac.yu>.

⁹⁷ скенера, штампача, web камера, ...

студенти у свом раду никад не би могли искористити пуни потенцијал глобалне мреже и количине и разноврсности података који се тамо могу пронаћи. Уобичајено је и да академске мреже нуде бесплатан, али спорији основни приступ⁹⁸ Интернету и ван високошколских установа, за употребу од куће студентима и наставном особљу, са тим да се академске мреже труде да не представљају конкуренцију комерцијалним понуђачима Интернет услуга.

Подизање нивоа рачунарске писмености студената и наставног особља

Увођење обавезних курсева за студенте и додатне обуке наставног особља стратешка је активност чија успјешна имплементација осигурава успјех и осталих праваца дјеловања. Без успјешне имплементације овог корака, сви остали подухвати осуђени су на пропаст. Једино ефикасна употреба рачунарске опреме и академске мреже од стране просвијећених корисника са свим потребним знањима на адекватном нивоу ће оправдати сва неопходна значајна улагања током периода сустизања европских нивоа информатизације. Све значајније проучавање информатике у основним и средњим школама ће у будућности са високог школства значајно скинути терет обуке новопрстиглих студената, остављајући простор за додатну пријекопотребну обуку наставног особља. Незаобилазним подмлађивањем наставног кадра ће се такође пуно учинити на унапређењу примјене нових технологија.

Постепена интеграција информационих технологија у наставни процес и научноистраживачки рад

Успјешном изградњом техничке инфраструктуре и подизањем рачунарске писмености код студената и наставног особља створиће се потребни услови за постепену, али свеобухватну интеграцију информационих и комуникационих технологија у свакодневни наставни процес. Научноистраживачки рад ће такође добити добру основу за даљи развој, поготово у оквиру регионалних и европских

---

⁹⁸ Модемски приступ

интеграција. Ефекти успјешне информатизације високог школства се неће ту и зауставити, већ ће имати позитивне ефекте на привреду и друштво у цјелини.

8. Закључак

Упркос бројним прокламованим и реализованим напорима на плану реформе система високог образовања у Републици Српској, јасно је да и даље постоји много простора за унапријеђење. Клуб 2015 сматра да и поред објективно позитивних помака у нашем високообразовном систему и даље постоје јасно видљиве девијације, те да је хитро потребно покренути процес слабљења, а затим и потпуног елиминисања таквих процеса.

Покренуте интенције не треба и не мора да се само правдају (у основи такође присутном) потребом за достизањем европских или неких других стандарда, него се превасходно требају проводити у циљу глобалног унапријеђења нашег друштва, због нас самих. Општи политички и други интеграциони процеси, у које се тек посљедњих година полако укључују Босна и Херцеговина и Република Српска, не морају бити стриктно схваћени као тестови које се може или не може испунити, него као помоћ ка достизању степена који ће задовољити управо потребе грађана ове земље. Једна од најкориснијих интенција унутар преговора који се воде око приступа Босне и Херцеговине Европској Унији јесте да је за Босну и Херцеговину и Републику Српску много битније да остваре критерије који су у погледу унапријеђења социјалног и других аспеката развоја неопходни за чланство у Европској Унији, него да уђу у саму Унију. Објективно, са тако оствареним критеријима само чланство у Унији више никад неће бити неки пресудан услов само по себи. Такве смјернице морају бити кључне и у процесу реформе система високог образовања у Републици Српској.

Клуб 2015 као једну од кључних пожељних промјена на том путу сматра значајан помак ка интензивном истраживању различитих европских искустава, односно европских система високог образовања, те примјену компатибилних и корисних искустава у нашем систему. Нема никакве сумње да је таква врста интернационализације (која апсолутно није у нескладу са заштитом сопствених интереса), нажалост, и даље прилично далеко од кључних носилаца реформских процеса у високом образовању Републике Српске, односно да су јој исти несклони, што може резултовати само новим изолационим процесима и проблемима.

Клуб 2015 такође сматра да је у значајној мјери потреба повећати интензитет и квалитет односа између тржишта рада и система високог образовања. Очигледно је да тај однос никако није пратио социјална превирања која су се догађала у посљедњих 20 година, односно да је у тренутном нивоу развоја присутан прилично анахрон и контроверзан однос, при чему су наглашено присутни нелогични рудиментарни остаци прошлих друштвених система, који, додуше, у одређеним случајевима могу бити корисни, али у овом сигурно не.

На крају, Клуб 2015 сматра да је потребно покренути свеобухватну технолошку револуцију унутар система високог образовања, односно у значајној мјери потаћи увођење и имплементацију најновијих достигнућа информационо-комуникационих технологија у високом образовању. Без обзира на проблеме финансија таква интенција мора бити један од приоритета, јер је незаобилазан предуслов за успјешно остварење свих реформских циљева, односно једини начин да се уложена средства заиста и врате, те додатно увећају.

Најбитнија ставка у свим наведеним анализама је да се са примјеном понуђених реформских рјешења треба почети хитно.

9. Анекси

Анекс 1

Округли сто Стратегија развоја високог образовања РС

Народна Скупштина РС и удружење грађана Клуб 201 организовали су округли сто у просторијама Народне Скупштине РС 8. септембра 2006. год., на којем су поред представника ресорсних министарстава, представника државних и приватних универзитета и факултета, студентских организација и удружења приватних послодаваца, присуствовали и представници других домаћих и страних организација. Модератор округлог стола био је Предсједник Клуба 2015 г. Синиша Марчић. Учесници округлог стола указали су на постојеће проблеме у високом школству, понудили одређена рјешења и издвојили приорите реформе високог образовања. Двочасовна дискусија могла би се сажети у сљедеће тезе:

- РС има право да планира и уређује своју високошколску мрежу, законима, одлукама, што представља један од виталних националних интереса
- Закон о високом образовању на нивоу БиХ, којег треба донијети у што краћем року, не смије бити наметнут
- Стратегија развоја високог образовања мора имати упориште у претходно израђеној стратегији општег развоја РС као и стратегији регионалног развоја РС
- Већа сарадња између државних и приватних високошколских установа како би се повећао квалитет наставног процеса
- Потреба за снажнијим повезивањем са универзитетима у иностранству
- Потребно јасно дефинисати однос органа управљања на нивоу универзитета и факултета
- Донијети Закон о студентском стандарду у што краћем року
- Потребно урадити детаљну анализу стварних потреба и захтјева тржишта рада и постојећих образовних профила
- Неопходност доношења подзаконских аката, без којих нови Закон о високом образовању не би могао бити примјењив

- потребно урадити детаљну анализу постојећи мрежа високошколских установа да би се дошло до оптималног модела орагнизвања високог образовања у РС

Учесници округлог стола идентификовали су сљедеће **стратешке проблеме** у систему високог образовања:

- недостатак стратешког плана високог стручног образовања
- недостатак наставног кадра
- недостатак материјално-техничких услова за рад
- недостатак међусобне сарадње високошколских установа
- потреба за статусним изједначавањем државног и приватног сектора
- академска проходност
- аутономија универзитета
- начин финансирања (мора бити транспарентан и нормативно регулисан)
- недостатак стручне праксе
- недовољна комуникација између студената и професора као и универзитета и студентских удружења
- обимност градива - учење велике количине непотребних ствари
- монополистички став државе према високом образовању
- недовољни смјештајни капацитети за студенте
- непостојање фонда за младе таленте
- непостојање модерног закона о студентском стандарду и студентском организовању
- недостатак одређених образовних профила
- недовољно прецизни критерији и њихово недоследно спровођење при отварању и евалуацији нових факултета
- непостојање националне академско-истраживачке мреже и неукљученост у релевантне међународне организације
- неопходно постојање два универзитета за опстанак РС и задржавање становништва на њеној територији
- одлазак кадрова у иностранство

По мишљењу учесника основне **слабости** система високог образовања и новог Закона о високом образовању су сљедеће:

- лоша организација високог образовања (умножавање истовјетних факултета, олако давање сагласности за отварање приватних факултета без задовољавања законских услова за оснивање и рад)
- недовољна информисаност о суштини реформе високог школства и детаљима везаним за систем примјене Болоњске декларације
- превелико ослањање на гостујуће наставнике
- недореченост и нејасноће новог Закона у погледу прелазног периода
- недостатак савремених наставних планова и програма
- недостатак реалних наставних норми
- слабо плаћени високообразовни кадрови
- спречавање младих кадрова да напредују
- недовољна укљученост студената у научноистраживачке пројекте на факултетима
- слаба инфраструктура универзитета и непостојање јединствене базе података о студентима
- (не)признавање диплома стечених у иностранству
- контрола и стање на приватним факултетима
- нејасна и недјелотворна разлика између трогодишњих и четворогодишњих студија првог циклуса
- недефинисано чланство у међународној академској заједници
- непостојање система вредновања високошколских установа по квалитету и ранг-листа факултета
- нерационално кориштење људских ресурса, нарочито у смислу члана 95 (*наставнику високошколске установе престаје радни однос на крају школске године у којој је навршио 68 година живота*)
- неуважавање у потпуности специфичност академија умјетности, теолошких факултета, медицинског, стоматолошког и фармацеутског факултета у погледу радно-правног статуса и радно ангажовање наставничког и сарадничког кадра на овим факултетима
- недовољно дефинисани услови студирања на даљину
- утврђивање финансијских гаранција за рад установа јер фаворизује материјалну моћ и ставља је испред науке

Учесници су понудили сљедећа **ријешења/приједлоге** за унапређење високог образовања у РС и БиХ:

- донијети и усвојити критерије о условима и начину обављања високообразовне дјелатности уз уважавање специфичности РС
- мање издвајање средстава из буџета РС за факултете који производе хиперпродукцију кадрова
- едукација везана за примјену Болоњског процеса
- веће издвајање буџетских средстава за унапређење научно-истраживачки рада на високошколским установама и опремање лабораторија
- створити повољне услове за стамбено обезбјеђење младих кадрова
- рационалисати кориштење простора, опреме и кадрова
- уписивати одговарајући број студената у складу са капацитетом простора
- увести провјеру рада професора и асистената
- редуковати градиво и ставити више акцента на практични дио
- допустити конкуренцију, односно високо образовање пустити на тржишне услове уз строгу контролу квалитета образовања
- студенте на приватним факултетима изједначити у свим правима са студентима на државним факултетима
- створити менаџерски систем управљања на универзитетима
- планско организовање и праћење постдипломских студија, магистарских и докторских радова, менторског рада у циљу добијања наставног кадра
- јачање инспекцијске контроле и законске регулативе
- елиминисати очигледне разлике у могућности приватних универзитета и државних за приступ реализацији пројекта које уговара Влада односно министарства

Приоритети Владе РС и ресорних министарстава по мишљењу учесника:

- израдити националну стратегију развоја високог образовања РС и израдити акциони план са прецизно дефинисаним пројектима и програмима у функцији остварења те стратегије

- пружити максималне помоћи (савјетодавне и стручне) у уједначавању критерија за рад установа стимулишући посебно позитивне примјере у раду, публикавање таквих информација
- усагласити називе и садржаје звања која се стичу школовањем
- ријешити питање студентских стандарда (објекти, стипендије, кредити)
- обезбиједити финансирање научних и умјетничких пројеката
- обезбиједити финансијску стимулацију запослених за пружање већег научног и умјетничког доприноса
- ријешити стамбене потребе запослених
- уједначити критерије на друштвеним и приватним факултетима
- побољшати услове рада на факултетима односно материјално-техничку опремљеност
- утврдити спровођење верификације диплома професора, асистената, редовна провјера и контрола рада (формирати инспекцију)
- успоставити анонимне телефона за пријаву злоупотребе наставног особља и других запослених упознавање студената и професора са правима, обавезама и дужностима
- омогућити запошљавање млађег кадра и пронаћи одговарајући начин за одлазак „стarih професора“
- обезбједити веће улагање у реформу (Болоњска реформа)
- улагати у наставни кадар
- спријечити комецијализацију диплома
- формирати фонд за младе таленте
- јачање научноистраживачког рада на факултетима
- извршити евалуацију и акредитацију високошколски установа по преовалђавајућим критеријима развијеног свијета
- урадити објективну валоризацију трошкова универзитетског студирања по препознатљивим индикаторима
- донијети правилник о платама
- донијети Закон о научноистраживачком раду
- регулисати однос сукоба интереса између запослених у државним и приватним факултетима

Превазилажење **диспропорција** између стварних потреба на **тржишту рада** и високог **образовања** подразумева:

- утврдити врсте и нивое школовања у складу са стратегијом општег развоја и у складу са потребама на тржишту рада
- стимулирати студије за дефицитарне струке, финансирати или суфинансирати, од стране Владе РС, одређен број студената приватних факултета, који се школују за дефицитарна занимања ако такви факултети (смјерови, одсјеци) не постоје у државном сектору
- обезбиједити сталну комуникацију Министарства-Завода за запошљавање-универзитета која би помогла у одређивању потребе за уписивањем студијских група које би требало да буду промјењива категорија
- уписивање броја студената у складу са реалним потребама тржишта стратешким планирањем
- јачати сарадње привреде и привредних асоцијација и високообразовних институција
- ставити акценат на образовању кадрова за услужне дјелатности
- ограничити број уписа студената на поједине факултете (и државне и приватне)
- обезбиједити јавно рангирање и оцјењивање факултета по броју запослених дипломираних студената у првој години након завршетка студија

Услови за спровођење **Болоњског** процеса

- квалитетан наставни план и програм
- наставни кадар
- опремљеност факултета, а нарочито лабораторијска и рачунарска опремљеност, библиотеке
- материјално обезбјеђење запослених, како би могли да одговоре свим захтјевима наставног процеса
- већа сарадња и стручна размјена са факултетима у ЕУ
- организација семинара професорима
- професионалност у раду
- едукација постојећих кадрова у смислу прилагођавања Болоњском процесу

- обезбјеђивање стручне праксе за студенте
- признавање диплома
- адекватан смјештај студената

Остали **коментари** учесника:

- обезбиједити провођење Закона о високом образовању и његову дораду на бази сазнања у пракси
- проширити сарадњу са универзитетима из Федерације БиХ, Србије, Црне Горе и шире
- по могућности, обезбиједити проходност диплома на простору западног Балкана без нострификација
- неопходно је формулисати визију универзитета у РС као отворених, међународно признатих и привлачних академских установа
- наглашавње образовања путем научноистраживачког рада
- побољшање шеме стипендирања и финансирања
- потребно је створити ефективне услове за равноправну тржишну и друштвену утакмицу између приватних и државних универзитета (кроз транспарентан увид у трошкове школовања, ангажмана наставника, равноправан приступ донацијама, равноправан третман запошљавања студената код приватних и државних послодаваца). Тиме ће се створити услови да се кроз тржишну невидљиву, али врло праведну утакмицу обезбједи селекција економичнијих институција за образовање правих кадрова

Анекс 2

Средње школе – коријен проблема

Не рачунајући генерације садашњих студената који ће се морати прилагођавати на нови, захтјевнији систем рада, нове генерације бруцоша морају на факултете ући са јасном визијом студирања, потребним знањима и навикама, што данас није случај. Тако долазимо до болне спознаје да се проблем високог школства генерише много прије универзитета, током средњешколског образовања које није усмјерено на мотивисање ученика да кроз рад стичу одговорност према себи и системском учењу, односно да их припреми за праве животне изазове, без обзира да ли ће они бити укључивање у радне процесе или наставак школовања на студијима. Профил студената који конкуришу за упис на факултете из године у годину све је мање оспособљен за активно праћење наставе због недовољног знања и лоших навика инкопатибилних са захтјевима Болоњског процеса. Уколико желимо поправити ситуацију, ми морамо активно пратити и прилагођавати се европским трендовима у области средњошколског образовања, у складу са Лисабонском стратегијом⁹⁹ и реформом вокационог образовања по узору на неке земље ЕУ. Први корак био би доношење законског оквира који ће га учинити обавезним дијелом школовања.¹⁰⁰

Општи је закључак бројних студија да наше стручне школе (школе усмјерене према занимањима) не пружају довољно могућности за практично оспособљавање ученика који се суочавају са огромним проблемима приликом укључивања на тржиште рада након матуре. Нека истраживања чак говоре да око 50% свих знања која средњошколци морају учити уопште нису примијењиви у пракси. Умјесто потребних знања и вјештина, матуранти улазе у пунољетство са гомилом неупотребљиве теорије, огромним недостатком самопоуздања и мотивације. Суочени са нејасним животним изборима, многи матуранти препуштају се општој друштвеној апатији и неперспективности, док се ријетки одлучују да се окушају на факултетима и обично брзо одустају од студија. На тај

---

⁹⁹ Детаљније у сегменту „Модеран универзитет, темељ привредног развоја“

¹⁰⁰ Добар примјер је Хрватска у којој у склопу образовне стратегије од 2007. године средњешколско образовање постаје обавезно.

начин су сви губитници, почев од младих људи, преко њихових породица и друштва у цјелини.

Реформа средњешколског образовања у Републици Спрској која се трансформише из традиционалне у савремену интерактивну наставу, суочава се са великим изазовима и још увијек није заживјела у потпуности. Највећи проблем је у недостатку јасног политичког одређења да се образовање третира као најважније државно стратешко улагање, из чега проистичу бројни недостаци. Магловита визија и нејасни циљеви додатно доприносе изградњи скептицизма и негативној клими. Такође, дио проблема крије се у отпору наставног особља према промјенама, из неријетко оправданог страха да се неће моћи прилагодити захтјевима реформе, док с друге стране држава није обезбиједила све услове потребне за тзв. инклузивну наставу по којој су дјеца много активнија током школског процеса. Инклузивна настава може се посматрати као пандан Болоњском процесу јер поставља ученика у центар интересовања и третира га као равноправног учесника у наставном процесу. С тим у вези, реформа средњошколског процеса мора се реализовати паралелно са реформом високог школства како би резултати у оба сегмента били компатибилни са зацртаним циљевима, али и због рационалног коришћења материјалних и духовних ресурса (спречавање дуплицирања процеса).

Поред општих и стручних предмена, школе морају посебан акценат ставити на неопходност учења минимално два страна језика и информатичку писменост без којих су млади осуђени на тржишну маргинализацију. Такође, потребно је направити ригорозно чишћење свих предмета који непотребно оптерећују средњошколце, без пружања потребних знања.

У реформи средњошколског система држава је превидјела, упркос бројним препорукама експертских тимова, да наставници *прије* реформе морају добити прилику да усвоје одговарајућа знања и вјештине (преквалификација наставника) с којима ће релаксирано излазити пред ученике. Садашња реформа наставнике је ставила пред свршен чин, тако да се многи од њих морају самоиницијативно сналазити да би се квалитетно припремили за свој посао. Такође, реформа још увијек не узима потребе тржишта рада за референтни оквир, већ се темељи на социјалистичком концепту усвајања знања од којих ученици немају конкретне користи. Спорадични експериментални пројекти који се спроводе у неким средњим

стручним школама су за сваку похвалу, али нису довољни да би се на њима заснивала цијела реформа.

За превазилажење овог проблема неопходно је све сегменте средњешколског образовања, посебно стручних школа, ускладити према потребама тржишта рада и периодично их (сваких двије или четири године) без имало сентименталности прилагођавати регионалним трендовима. Кључни елемент у овом процесу је правовремено школовање наставника који морају прихватити реалност доживотног учења, уколико желе успјешно обављати свој посао и константним одржавањем сопствене конкурентности послужити као директан узор својим ученицима.

Једно од могућих квалитетних рјешење за стручне школе је тзв. дуални систем образовања,¹⁰¹ заснован на уговору између ученика, послодаваца и државе. У оваквом систему опште образовни и стручни теоријски предмети слушају се у школи, док се сви практични предмети обавезно изводе код послодаваца. На овај начин дјеца стичу неопходно теоријско и потребно практично знање које ће им омогућити лакше запошљавање. Систем, такође, константно стимулише интензивну везу државе са привредом (посебно приватним сектором) која мора стасати у активног партнера држави и корективни фактор приликом усклађивања наставних планова. Уколико држава и даље буде гајила ирационални страх од баука приватног сектора који је носилац привредног развоја у свим ЕУ земљама, умјесто да партнерски искористи предности које исти нуди, реално је очекивати продубљивање социјалне и економске нестабилности у РС која ће се рефлектовати у одржавању садашњег нивоа незапослености. Искреним дијалогом између ова два актера, са школством као споном, створили би се услови за квалитетнију обуку средњошколаца, лакшу мобилност радне снаге и брже запошљавање.

Приватни сектор у великој мјери може помоћи држави приликом осмишљавања предузетничких наставних планова и програма на којима се данас много инсистира у земљама ЕУ. Разлог се крије у податку да огромну већину нових сачињавају предузећа из области приватног предузетништва које генерише велики економски раст. Укупни економски просперитет сваког поднебља зависи од продуктивности привреде, која опет зависи дијелом и од вјештина радне снаге, тј.

---

¹⁰¹ Овај систем се већ јако дуго примијењује у Њемачкој, а одскора и у неким земљама региона као што је Црна Гора, додуше само у пилот верзији.

људског капитала. Хумани капитал утиче директно на продуктивност кроз повећање радне продуктивности и посредно, кроз стварање иновација које по правилу прати инвестирање у предузећа. Истраживања су показала да се несклад у економском развоју може превазићи стварањем услова у којима ће грађани овладати конкурентним знањима и вјештинама што детерминише правац развоја цијелих привредних грана и отварање нових радних мјеста. Да би привреда била активно конкурентна потребно је правовремено обучити радну снагу која је способна да искористи предности постојећих и нових технологија, у чему средње школе поред факултета играју најважнију улогу. Чак и економски гиганти какви су САД и ЕУ, страхујући од рапидног раста образоване радне снаге Кине и Индије,¹⁰² на све начине покушавају своје раднике опремити конкурентним знањима и вјештинама. Нимало весела алтернатива подразумијева да школство не успије квалитетно одговорити тржишним условима обезбјеђивањем потребних знања и вјештина, због чега привреда може остати осуђена да се сналази на тзв. ниско-профитабилним тржиштима (low value-added markets) и потпуно заробљена у еквилибријуму недовољних вјештина ('low skills equilibrium').¹⁰³ Статистике су показале да ће чак и на нашем тржишту, оптерећеном великом стопом незапослености, особе са већим бројем вјештина лакше пронаћи посао и бити боље плаћене.

У веома скорој будућности различити програми преквалификација и доквалификација постаће изузетно популарни јер ће понудити шансу за брже и лакше запослење. Ово је јако важан сегмент јер и средње школе (нарочито стручне) морају почети размишљати тржишно и самостално се борити за свој удио на њему. То ће моћи остварити понудом одговарајућих обука и тренинга од којих би зарађивали и дио средстава користили за унапријеђење унутрашње организације, атрактивније образовне понуде и сходно томе привлачење већег броја средњошколаца. Иако су под окриљем државе, средњим школама се мора препустити дјелимична иницијатива да самостално осмишљавају развојне програме у складу са потребама тржишта и да се профилишу као активан и незаобилазан партнер привреди.

С друге стране, наставни планови и програми у средњим школама, које оспособљавају ученике за наставак академског школовања, морају бити

---

¹⁰² Кина има око 20 милиона људи са факултетском дипломом, док Индија сваке година биљежи преко два милиона дипломаца, што је више чак и од САД.

¹⁰³ Више у "Skills in the global economy" 2004. Извјештај Владе Велике Британије.

конципирани тако да им пруже оквир за квалитетно конкурисање приликом уписа на факултете и више школе. Нереално је очекивати да ће сви матуранти уписати факултете и стога им треба омогућити алтернативу у виду преквалификације (уколико постоји потреба за тим) кроз похађање додатне наставе, полагање разлике предмета и стицање звања с којима ће моћи конкурисати на тржишту рада. Сврха образовања мора бити формирање заокружене младе личности, човјека који ће без страха прихватати одговорност за сопствени живот и самоиницијативно утицати на побољшање свог друштвеног статуса, умјесто обликовања пасивног, дезоријентисаног и несигурног човјека склоног повлачењу пред озбиљним изазовима.

Горепоменуте сугестије немају амбицију утврђивања коначних судова из два разлога. Прије свега то је ограничен простор у оквиру овог извјештаја превасходно усмјереног на високо школство, којем овај Анекс служи као комплементаран и надамо се користан сегмент. Много важније је ипак схватити да се овакви извјештаји и препоруке, без обзира на своју аналитичност и комплексност, остају само „кап у мору“ и јако ће брзо застарити због брзих, честих и ненаданих промјена на регионалном и глобалном тржишту. Стога је потребно усвајати културу промјена у свим сферама живљења, па чак и приликом израде оваквих докумената. Брзина промјена у нашој околини ће условљавати измијењене препоруке у неким сегментима ове анализе, иако сматрамо да се генералне смјернице неће битно мијењати у наредних пет година.

Анекс 3

Број студената у земљама Европске Уније 1992-2003

Students Tertiary education; in 1 000		1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
EU-25	:	:	:	:	:	:	:	:	14 891.7	15 206.8	15 737.2	16 328.7	16 687.3
EU-15	18 113.9	10 845.1	11 512.7	11 810.4 (e)	11 930.1	12 265.9	12 463.3 (f)	12 721.2	12 764.4	13 020.5	13 399.7	13 615.8	13 615.8
Euro-zone 12	8 371.3	8 929.5	9 444.6	9 581.2 (e)	9 684.6	9 918.8	:	9 919.2	10 003.1	10 204.2	10 372.2	10 685.3	10 685.3
Belgium	285.9	307.1	322.4	353	358.2	360.9	:	351.8 (f)	355.7 (f)	359.3 (f)	367.8 (f)	374.7 (f)	374.7 (f)
Czech Republic	:	:	:	:	:	196	215	212	253.7	268	284.5	287	287
Denmark	150.2	164.4	169.6	170	166.5	180.4	183.3	190	189.2	190.8	195.3	211.7	211.7
Germany	2 033.7 (f)	2 112.6 (f)	2 132.2 (f)	2 155.7 (f)	2 144.2 (f)	2 131.9 (f)	2 097.7 (f)	2 067.0 (f)	2 054.8 (f)	2 083.9 (f)	2 119.7 (f)	2 242.4 (f)	2 242.4 (f)
Estonia	:	:	:	:	:	39	43.1	48.7	53.6	57.8	60.6	63.6	63.6
Greece	199.7	299	314	:	329.2	363.2	374.1	387.9	422.3	478.2	529.2	561.5	561.5
Spain	1 301.7	1 370.7	1 469.5	1 527	1 591.9	1 694.4	1 746.2	1 786.8	1 829	1 833.5	1 832.8	1 648.6	1 648.6
France	1 840.3	1 952	2 083.2	2 073	2 091.7	2 062.5	2 027.4	2 012.2	2 015.3	2 031.7	2 029.2	2 119.1	2 119.1
Ireland	101.1	108.4	117.6	122	128.3	134.6	142.8	151.1	160.6	166.6	176.3	181.6	181.6
Italy	1 533.2	1 615	1 770.3	1 791.7	1 775.2	1 892.5	1 889.1	1 797.2	1 778	1 812.3	1 854.2	1 913.4	1 913.4
Cyprus	:	:	:	:	:	10.8 (f)	:	18.8 (f)	10.4 (f)	11.9 (f)	13.9 (f)	18.3 (f)	18.3 (f)
Latvia	:	:	:	:	:	62	78.2	82	91.2	102.8	110.5	118.9	118.9
Lithuania	:	:	:	:	:	84	96.4	107.4	121.9	135.9	148.8	167.6	167.6
Luxembourg	1.0 (f)	:	1.8 (f)	:	1.7 (f)	1.8 (f)	1.8 (f)	2.7 (f)	2.4 (f)	2.5 (f)	3.8 (f)	3.1 (f)	3.1 (f)
Hungary	:	:	:	:	:	209	254.7	279.4	307.1	330.5	354.4	398.5	398.5
Malta	:	:	:	:	:	:	:	5.8	6.3	7.4	7.3	8.9	8.9
Netherlands	493.6	507	532.4	508	491.7	469	461.4	469.9	487.6	504	516.8	526.8	526.8
Austria	216.5	221	227.4	234	239	240.6	247.5	252.9	261.2	264.7	223.7	229.8	229.8
Poland	:	:	:	:	:	:	1 191.1	1 388.1	1 579.6	1 775	1 906.3	1 983.4	1 983.4
Portugal	190.9	247.5	276.4	301	319.5	350.9	351.8	356.8	373.7	387.7	396.6	488.8	488.8
Slovenia	:	:	:	:	:	53.8 (f)	68.1 (f)	79.1 (f)	83.8 (f)	91.5 (f)	98.2 (f)	101.5 (f)	101.5 (f)
Slovakia	:	:	:	:	:	102	112.8	122.9	135.9	143.9	152.2	158.1	158.1
Finland	173.7	188.2	197.4	205	214	226.5	250	262.9	270.2	279.6	283.8	291.7	291.7
Sweden	207.3	222.8	234.5	245.9	261.2	275.2	288.7	305.1	346.9	358	382.9	414.7	414.7
United Kingdom	1 385.1	1 528.4	1 664	1 813.3	1 820.8	1 891.5	1 938.4	2 081	2 024.1	2 067.3	2 240.7	2 287.8	2 287.8
Iceland	6	:	:	7	7.5	7.9	8.1	8.5	9.7	10.2	11.6	13.3	13.3
Liechtenstein	:	:	:	:	0.1	0.1	:	:	0.5	:	:	8.4	8.4
Norway	154	:	177	173	180.4	185.3	183	187.5	190.9	189.9	197.1	212.4	212.4
Bulgaria	:	:	:	:	:	263	268.5	270.1	261.3	247	228.4	238.5	238.5
Croatia	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	121.7	121.7
Romania	:	:	:	:	:	354.8 (f)	360.6 (f)	407.7 (f)	452.6 (f)	530.2 (f)	582.2 (f)	643.9	643.9
Turkey	:	:	:	:	:	:	:	1 464.7	1 015.4	1 607.4	1 677.9	1 918.5	1 918.5
United States	14 359	14 486	14 305	14 279	14 262	14 300	13 284	13 769.4	13 202.9	13 595.6	15 928	16 611.7	16 611.7
Japan	:	:	3 841	3 918	3 945	:	3 963.7	3 940.8	3 982.1	3 972.5	3 966.7	3 984.4	3 984.4
Canada	1 943	2 623	2 662	1 784	1 763	1 717	1 179	1 193	:	:	:	:	: